lek bulletin

FEBRUARI 1983
JAARGANG 5
NUMMER 1

Uitgave van het Landelijk Energie Komitee, verschijnt 8x p.jr. Losse nrs f2,50; abon. f16,- p.jr. Redaktie + adm.: 2e Weteringplantsoen 9, 1017 ZD Amsterdam. Tel.020-221366, giro 3567199

BMD, WAT DOE JE ERMEE?

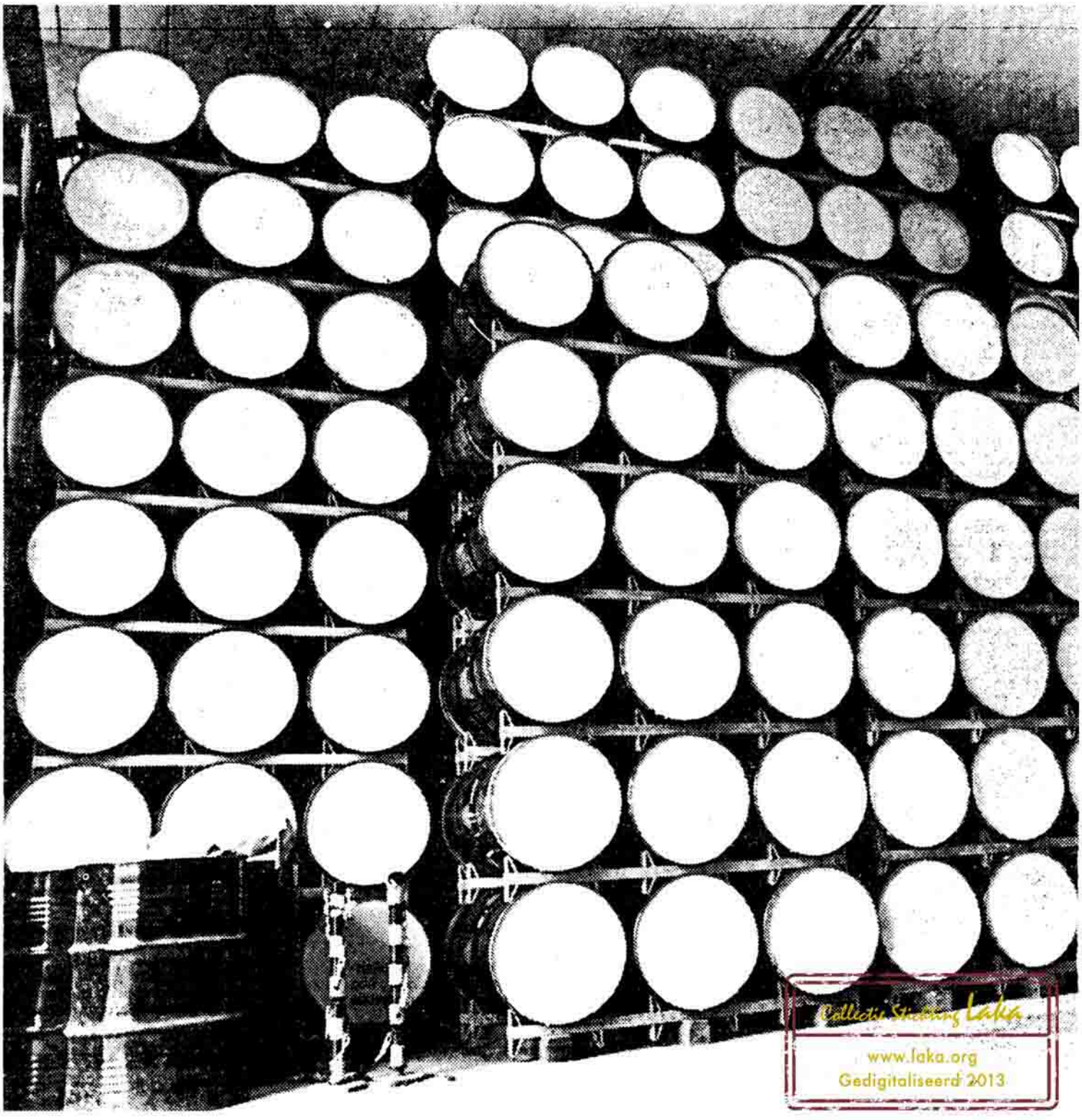

Collectie Stichting Laka
www.laka.org
Gedigitaliseerd 2013

kolofon

Het LEK-bulletin wordt uitgegeven onder verantwoordelijkheid van het Landelijk Energie Komitee.
Het LEK-bulletin verschijnt minimaal 8 x per jaar.
Een abonnement kost f 16,-- per jaar.
Een groepsabonnement kost f 12,-- per exemplaar per jaar (10 of meer exemplaren per groep).
Een los nummer kost f 2,50.

Het LEK is gevestigd op het Tweede Weteringplantsoen 9, 1017 ZD Amsterdam, en te bereiken op het telefoonnummer 020-221366.
Voor donaties hebben we het volgende gironummer: 3567199.

Aan dit LEK-bulletin werkten mee: Herman Damveld, Jan Pieter Wind, Pieter Lammers, Maurits Groen, John Hontelez, Hans Lourens, Gerd Vink, Désirée Tymstra, Anneke Veenstra, Marcel Terlouw.

Lay-out: Désirée Tymstra, Eus Menagé, René Proos.

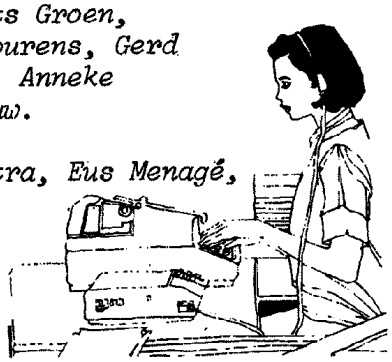

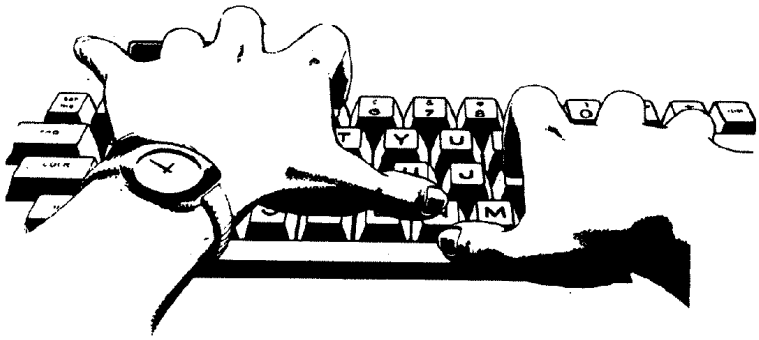

INHOUD

DE ECHTE DISKUSSIE	PAG. 3
KERNENERGIEHOOFDSTUK	PAG. 5
HEERLIJKE AVONDJES	PAG. 10
VIJF MILJARD	PAG. 12
FNV BONDGENOOT ?	PAG. 14
HOBBY VAN DE LOBBY	PAG. 15
KERNAFVAL	PAG. 17
RONDOM NEDERLAND	PAG. 20
AKTIEMOGELIJKHEDEN	PAG. 22
JE WEET WEL WAAROM	PAG. 23
HET ANDERE MATERIAAL	PAG. 24

De zevende energiekrant. Behoeft geen nadere toelichting want een exemplaar van deze krant gaat hierbij. Bestel 'm, bestel 'm, verspreid 'm.

Beste mensen,
Hier zijn we dan met het eerste nummer van het LEK-bulletin in 1983; een jaar dat wel eens beslissend zou kunnen worden voor onze toekomst. Wij dachten er goed aan te doen dit nummer geheel te wijden aan de BMD, de Brede Maatschappelijke Diskussie, die niet breed, niet maatschappelijk en eigenlijk ook geen diskussie is. Wij hopen dan ook dat dit nummer jullie in de strijd tegen kernenergie tot nut kan zijn.
Extra exemplaren van dit nummer zijn als volgt te bestellen:
5 ex. à f 2,50 --f 16,25 (inkl.portok.)
10 ex.à f 2,50 --f 27,25 (" ")
Bij een afname van 25 exemplaren of meer kost dit nummer f 1,-- per ex.
25 ex. à f 1,- --f 31,50 (inkl.portok.)
50 ex. à f 1,- --f 58,-- (" ")

Voor boekhandels is een afzonderlijke regeling.
Tevens vestigen wij jullie aandacht op de ingeniete Energiekrant. Deze is ook te bestellen à 50 ct. per exemplaar. Bij een afname van 25 ex. of meer bedraagt de prijs 30 ct. per exemplaar.
10 ex. à 50 ct. --f 7,30 (inkl.portok.)
25 ex. à 30 ct. --f12,75 (" ")
50 ex. à 30 ct. --f21,50 (" ")
100 ex. à 30 ct. --f36,50 (" ")

Te bestellen door overmaking op gironummer 3567199 tnv LEK, Amsterdam. (graag specificatie)

Op de achterpagina van dit blad kun je een hoop informatie vinden over tentoonstellingen, spelletjes en brochures die in het kader van de energiestrijd uitgegeven zijn door de WED.

Wie dan de buik nog niet vol heeft kan nog terecht bij de Milieuwinkel van de Vereniging Milieudefensie, Weteringschans 207, Amsterdam of de Gouden Ster, Oudegracht 42, Utrecht.

"de echte diskussie begint nu"

hans lourens

Maandag, 24 januari heeft de heer De Brauw zijn tussenrapport gepresenteerd. De volgende ochtend een pagina-grote advertentie in de krant, middenin staat 'De echte diskussie begint nu.' En dat is nogal irritant voor mensen die al zo'n jaar of 10 met die diskussie bezig zijn.
Woensdag de 26e zaten we met rode oortjes naar de t.v. te kijken om te zien hoe mooi dat startschot voor de BMD zou worden. De 27e liggen de kranten van de stuurgroep in alle postkantoren.

En een weekje eerder heeft dan eindelijk - een jaar later ongeveer dan de aanvankelijke planning (zou dat nu echt zo toevallig zijn?) - de kommissie Beek z'n rapport over de konsekwenties van sluiten van kerncentrales gepresenteerd. Vijf miljard moet dat kosten, leren de berekeningen van Beek en de zijnen. Berekeningen, die zeker niet onaangevochten zullen blijven. 'Dan houden we ze natuurlijk open' roepen de mannen in Den Haag.
Niettemin valt dan een paar dagen later gewoon dat startschot voor de BMD. Dat zou toch een geheel open diskussie zijn?
Koos Postema blijkt daar nog wel in te geloven aan het einde van z'n praatshow van 26 januari. Vanaf ons beeldscherm kijkt meester Postema ons nog eens indringend aan en maant ons tot meedoen aan de BMD 'zodat het parlement een verantwoorde beslissing kan nemen'.

Eén ding is en blijft duidelijk, voorlopig worden de beslissingen nog in Den Haag genomen. En of die zomaar verantwoorder worden door wat lieve landgenoten in de BMD inbrengen, daar ben ik in ieder geval minder zeker van dan Koos Postema.

startschot

Het meest opmerkelijke aan die t.v.-uitzending op 26 januari was wel dat de BMD zelf volstrekt buiten schot bleef. We weten nu dat 29% van ons energieverbruik in wonen gaat zitten, 15% in vervoer en 56% werk, d.w.z. voornamelijk in industrie.
In een flits zien we de uitslag van een NOS-opiniepeiling aan ons voorbij trekken. Meest recente cijfers: 18% voor kernenergie, 73% tegen. Dat zijn trouwens weer heel andere cijfers dan De Brauw twee dagen daarvoor noemde (uitvoerig besproken in de NRC van 24/1 - gebaseerd op onderzoek van juni '82). Verder inventieve landgenoten, die allang bedacht hebben hoe ze op energie kunnen besparen. Theo Potma, die nog eens uitlegt dat, als je konsekwent gaat besparen, over kernenergie helemaal niet gepraat moet worden.
En dan nog een paar werkgevers en werkgeversknechten, die zonder daar argumenten voor te noemen, mogen beweren dat 'groei' nodig is en dat je kernenergie daarbij niet kunt missen. De ECN-voorlichter beweert dat er nog nooit een dode in een kerncentrale is gevallen. Een mevrouw vult aan dat er wel heel wat ex-werknemers van kerncentrales zijn die aan kanker lijden of zijn overleden. ' Waar praten we nou toch over', roept dan de KEMA-voorlichter, 'waar het om gaat is dat kernenergie goedkoper is: 8 cent per kilowattuur!'
Hartelijk dank heren, zo komen we er wel, denk ik dan maar.
Maar over hoe de BMD nu werkt en zal uitwerken komen we nog niets te weten. Daarvoor verschijnt het adres van de stuurgroep op het scherm. Wie wil weten, kan schrijver

krant

Wie mee wil praten kan altijd nog de stuurgroep bellen. Dat staat te lezen op de laatste bladzijde van de krant van de stuurgroep. Nieuwsgierigen wordt op diezelfde pagina ook uit de doeken gedaan hoe de BMD werkt. Een informatie-avond (daar mag je zelfs vragen stellen!) Vragenformulier mee naar huis, om thuis over te praten. Tweede avond met 'de echte onderlinge diskussie'. En dan maar kruisjes zetten op de vragenlijst.
Er valt wel iets positiefs over die krant te zeggen: het lettertype is leesbaar.
En voor de rest wordt dan geprobeerd een soort niet-bestaande objektiviteit overeind te houden. Men slaagt daar slecht in. Heel duidelijk wordt dat bijvoorbeeld waar'de vier scenario's'op populaire wijze worden ingeleid.
Om te beginnen is het al erg de vraag waarom er met vier scenario's gewerkt wordt. Je kunt er wel honderd maken natuur lijk en er komt nooit iets anders uit dan je erin stopt. De stuurgroep had er bijvoorbeeld ook twee kunnen maken: 'zo doorgaan' en 'ombuigen in de richting

van energiebesparing'. Nu worden mensen op slinkse wijze verleid de waarheid maar weer eens ergens in het midden te laten liggen. Ook dat heeft te maken met niet-bestaande objektiviteit. Maar we zouden het over die populaire inleiding hebben. De verschillende scenario's worden vergeleken met 'op zoek naar vakantie in het zonnige zuiden'. We krijgen de volgende beelden voorgeschoteld:

- referentiescenario : met de trein naar Zuid-Frankrijk en daar een huisje huren, net als vorige jaren;
- industrieel herstel: met de auto gaan en proberen in Spanje terecht te komen (zeker van zon, meer risico's in verkeer);
- arbeidsdeling: met de auto naar Zuid-Frankrijk gaan (kortere afstand, meer bewegingsvrijheid, iets minder zonkans dan Spanje);
- behoud van milieu en welvaart: met trein of bus naar het zuiden gaan en direkt stoppen waar het zonnig is (misschien is dat al in België; de reis is goedkoper, minder verkeersrisico's, maar weer kan plotseling omslaan).

Een uitermate storend beeld, want juist dat laatste scenario opent de mogelijkheid dat we hier op den duur de zon ook nog echt kunnen zién en wil van diezelfde zon ook nog zo goed mogelijk gebruik maken. Het is juist 't minst het scenario van 'we-zien-wel' en 't meest van 'zorg-dat-er-nog-wat-te-zien-valt'.

Wie nou iets meer te weten wil komen van achtergrondideeën om eens mee te spelen bij die energiediskussie heeft vrij weinig aan dat glanzend krantje van de Stuurgroep. Maar bij die stuurgroepkrant zit ook 't krantje van de Werkgroep Energie Diskussie (W.E.D.). Wat kleinere lettertjes, omdat ze niet meer ruimte kregen. Maar wel zo leesbaar.
En dan is er natuurlijk nog de LEK-krant, die je hierbij ingesloten vindt. We leveren er graag meer. Helaas zijn wij niet in de positie dat gratis te doen.

papierwinkel

De 24e januari werd dus het tussenrapport aan de pers gepresenteerd. Niet vergeten dat volgens De Brauw en de zijnen dát het uitgangspunt voor de diskussie moet zijn. Daarmee zou dan zo ongeveer vast staan welke percentage Nederlanders nog mee mag praten. Want wie is precies in staat zo'n 170 pagina's slaapverwekkend leesvoer door te worstelen? Wie dat lukt en nog wat vragen voelt opkomen, zal ongetwijfeld dolgelukkig zijn verder te kunnen lezen in de 10 bijlagen, Het tussenrapport kost ƒ 5,--.
Maar wil je de rest ook, dan gaat je dat een slordige ƒ 260,-- kosten. Daar moet natuurlijk onmiddellijk bij gezegd dat je dan wel weer een halve meter boekenplank vol hebt.

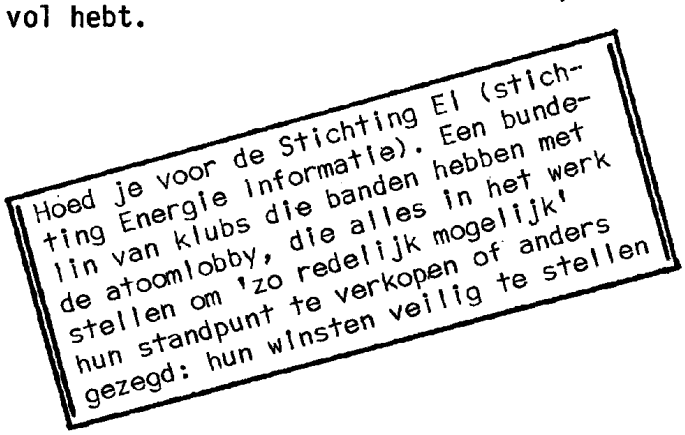

Een paar dingen vallen op bij dat tussenrapport.
- Ook hier de niet-bestaande objektiviteit. Belangentegenstellingen worden weggemasseerd. Het gaat over 'sommigen' en 'anderen', die wat willen. Maar vooral waarom 'sommigen' iets willen en wat dat voor de 'anderen' betekent blijft in nevelen gehuld.
Wat dat betreft is er dan mi-schien toch iets te verwachten van die diskussies, waarin sommigen gewoon zeggen: we willen goedkope energie om onze konkurrentiepositie tegenover het buitenland veilig te stellen. En anderen: we willen niet de kanker krijgen, we kiezen voor een wereld waarin ook nog plaats is voor onze kinds-kinderen.
- De BMD zelf is ook in het Tussenrapport niet aan de orde. Laat staan dat er iets doorschemert van de veel gehoorde kritiek. Om helemaal niet te praten van konsekwenties die getrokken worden uit de uitkomsten. Maar ja, wat moet je daarover zeggen, als die konsekwenties wel eens nul zouden kunnen zijn?
- En dan - alweer die niet-bestaande objektiviteit - je schrikt je rot als je ziet hoe diverse zaken uitgemeten worden. Meer aandacht voor een lawaaierige windmolen dan voor een smeltende reaktorkern. Voordelen van kernenergie worden breed uitgemeten beargumenteerd aangegeven, terwijl vaak volstaan wordt met de opmerking dat tegenstanders twijfelen aan die argumenten.
- We mogen ons niet te zeer verbazen over het feit dat genoteerd wordt dat de macht van bijv. oliemaatschappijen zich niet zo gemakkelijk laat inschatten. En het feit dat mogelijkheden tot werkelijke demokratisering van het energiebeleid zwaar onderbelicht blijven, zal daar wel mee samenhangen.
- Tenslotte geldt ook hier de kritiek op 'de vier scenario's. Maar dat noteerden we al bij de krant.■

kernenergie-hoofdstuk

ONAANVAARDBAAR ALS BASIS VOOR DISKUSSIE

In het instellingsbesluit van de Stuurgroep BMD dd. 3-7-81 staat dat uit de taak van de Stuurgroep onder meer voortvloeit:
- het verzamelen van zo volledig en veelzijdig mogelijke gegevens, uitspraken, vooronderstellingen en redeneringen, die redelijkerwijs van belang kunnen worden geacht voor de vorming van een afgewogen mening door de bevolking;
- het, voor zover mogelijk, toetsen van de verzamelde gegevens en uitspraken op hun feitelijke juistheid, van de vooronderstellingen op hun aannemelijkheid en van de redeneringen op hun konsistentie, alsmede het onderzoeken van de argumenten die aan de gevonden opvattingen ten grondslag liggen;
- het neerleggen van haar bevindingen in een interimrapport.

ONEVENWICHTIG

Een interessante vraag is of de Stuurgroep zich aan haar taak heeft gehouden en in hoeverre de verschillende argumenten op een evenwichtige manier in het tussenrapport zijn verwerkt. In het interimrapport staat bij de inleiding van het hoofdstuk over kernenergie: "Wat dit rapport beoogt, is feitelijke informatie, maar ook uiteenlopende meningen op een rij zetten.... Van de lezers wordt dan verwacht dat zij een open oog hebben voor deze informatie. Dat zij vervolgens met deze brede informatie gaan diskussiëren". Hoe breed en evenwichtig is de informatie? Daar gaat dit artikel over. We zullen aantonen dat de informatie over het algemeen onevenwichtig is.
In de inleiding staat: "kernenergie komt uit een schijnbaar onuitputtelijke energiebron, die in zéér kleine omvang zéér grote hoeveelheden energie kan leveren." Nu staat verderop in het rapport dat de hoeveelheden uranium beperkt zijn, maar dat men via kweekreaktoren veel meer energie uit kernenergie zou kunnen krijgen. Daar staat tegenover dat van onze kant herhaaldelijk naar voren is gebracht, dat het beter gebruik van kernenergie
- nog afgezien van veiligsaspekten e.d.
- slechts dan mogelijk is, als kweekreaktoren kweken (hetgeen niet het geval is).
M.a.w. kernenergie komt niet uit een schijnbaar onuitputtelijke energiebron. Bij de stelling dat uit een zeer kleine omvang zeer grote hoeveelheden energie geleverd kan worden, gaat de Stuurgroep even voorbij aan het feit dat bij de winning van uranium zeer grote hoeveelheden erts verwerkt moeten worden.
Maar ook wat betreft de voorraad uranium stelt de Stuurgroep de zaken onjuist voor. Op blz. 77 staat: "In ieder geval is men het erover eens, dat er voldoende uranium is voor alle reeds gebouwde en voor alle op dit moment geplande kernreaktoren.

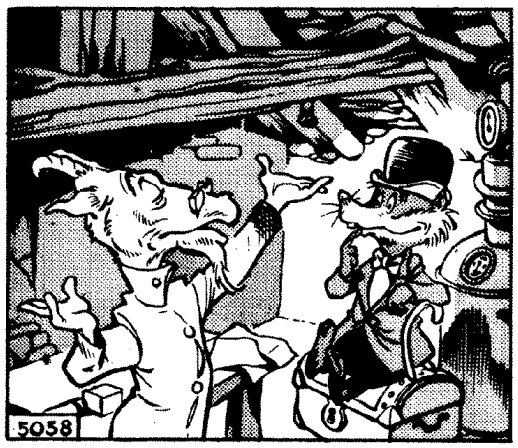

Dit geldt voor de komende tientallen jaren. Deze konstatering is feitelijk onjuist. De deelnemers aan de internationale konferentie van de evaluatie van de splijtstofcyclus, de INFCE, waar uitsluitend voorstanders van kernenergie aan meededen, hebben immers gesteld dat vanaf 1985 meer en meer uranium gewonnen zal moeten worden uit voorkomens die nu nog niet bewezen zijn, om na het jaar 2000 te kunnen voldoen aan het vereiste produktienivo. Daar komt nog bij dat de prijzen van uranium zijn gedaald, waardoor mijnen sluiten en de voorraden afnemen.
Op pag. 81 lezen we: "Men is het er wél over eens dat kweekreaktoren pas na het jaar 2000 een rol van betekenis kunnen spelen in de elektriciteitsproduktie." Uit wat we boven gezegd hebben volgt dat kweekreaktoren geen rol van betekenis kunnen spelen, ook niet na het jaar 2000.
Een onevenwichtige benadering van de problemen vinden we bij de paragraaf over straling, op pg.85. Na een verhandeling over het ontstaan van kanker door straling en de gevolgen die dat zou hebben, stelt de Stuurgroep dat een minderheid van deskundigen vindt dat het risiko van een kleine dosis straling ernstiger is dan wat een kommissie van de Verenigde Naties vindt. Redenen voor deze afwijkende stellingname worden niet genoemd.

RADIOAKTIEF AFVAL

We zullen de paragraaf van het interimrapport over radioaktief afval uitgebreid bespreken, omdat deze paragraaf een goed voorbeeld is van hoe de Stuurgroep informatie over kernenergie behandelt.
In de leidingen (p. 87) stelt de Stuurgroep dat in Nederland de diskussie over de definitieve opberging van kernafval nog alles behalve is agerond. "Zo lang moet dat afval tijdelijk worden opgeslagen." Helaas vergeet de Stuurgroep te vermelden dat door de milieu- en antikernenergiebeweging niet voorgesteld wordt om het afval tijdelijk op te slaan, maar om te stoppen met de produktie van afval, dwz. dat de kerncentrales gesloten moeten worden.
De Stuurgroep zegt: "Er is precies berekend hoeveel groter de kans wordt van iemand die in de buurt van een uraniummijn woont, om aan longkanker te overlijden. Bij deze berekening is aangenomen dat het mijnafval zorgvuldig wordt afgedekt." Ook zou het vrijkomen van radon uit het vermalen gesteente dat overblijft nadat het uranium aan het erts is onttrokken, voor 98,6% beperkt kunnen worden door over het vermalen gesteente een laag van 20 à 30 centimeter klei aan te brengen. De Stuurgroep zegt er bij dat door sommigen betwijfeld wordt of een dergelijke afdeklaag eeuwenlang blijft bestaan. Om met het laatste te beginnen: de ervaring leert bijv. dat een laag van 15 cm. asfalt die op een afvalberg was aangebracht, in enkele maanden tijds geheel verdwenen was. Het is dus niet zo dat betwijfeld wordt of een afdeklaag eeuwenlang blijft bestaan, maar dat bewezen is dat dat niet het geval is. Daarom slaan de berekeningen waar de Stuurgroep naar verwijst ook nergens op. Trouwens in rapporten van officiële instanties als het IAEA, USEPA, USNRC etc. vindt men dat de schattingen over de stralingsdoses als gevolg van ontsnapt radon uiteen lopen tot een faktor 10.000!
Overigens vergeet de Stuurgroep dat de mijnwerkers zelf een kans hebben van 50 tot 100% om aan longkanker te overlijden.

OPWERKING

Wat betreft opwerking stelt het interimrapport dat Nederland het hoogradioaktieve afval uit het buitenland terugkrijgt.
Het middel en laagaktieve afval moet volgens de Stuurgroep tzt. opgeborgen worden (p.88), maar dat dit afval ook teruggezonden wordt staat er niet bij.
Bij opwerking blijft volgens de Stuurgroep 0,2% van het plutonium in het afval achter, omdat volledige scheiding niet mogelijk is. Dit is in strijd met de ervaringen tot nu toe, waarbij 4 tot 7% in het afval achterbleef en met de opwerkingskontrakten, waaruit volgt dat 97% van het plutonium teruggestuurd wordt, aangezien 3% in de verschillende afvalsoorten achterblijft.
Opwerken heeft volgens de Stuurgroep (p.90) drie voordelen. Ten eerste besparing op grondstoffen bij hergebruik van uranium en plutonium. Echter, het verrijken van opgewerkt uranium gebeurt niet, omdat het opgewerkte uranium verontreinigd is en het hergebruik van plutonium in kweekreaktoren zal - naar boven al is gesteld - naar verwachting nauwelijks besparingen op grondstoffen opleveren. Daar komt nog bij dat na een aantal malen opwerking - zo dit al lukt - het plutonium steeds ongeschikter wordt als brandstof, omdat het percentage moeilijk splijtbare soorten plutonium toeneemt. De aard van de moeilijkheden is door de Milieufederatie Groningen ter diskussie gesteld op de kontroversezitting over kernafval. Van de kant van het ECN werd geen duidelijk antwoord gegeven op dit probleem. Derhalve is het bevreemdend dat de Stuurgroep zonder nader onderzoek hergebruik in kweekreaktoren een voordeel noemt. Een ander voordeel van opwerking is: "de omvang en de radioaktiviteit van het daarna resterende afval is kleiner dan wanneer niet wordt opgewerkt." Dit voordeel is echter niet bestaand. De omvang van het verpakte afval na opwerking is groter dan zonder opwerking. Weliswaar is de radioaktiviteit kleiner, maar dat is het gevolg van het feit dat men de radioaktiviteit van het opgewerkte uranium en plutonium buiten beschouwing laat. Door opwerking als zodanig vermindert de radioaktiviteit niet. Indien men het opgewerkte uranium en plutonium zou hergebruiken, ontstaat daaruit opnieuw radioaktief afval. Dit wordt door de Stuurgroep vergeten. Blijkbaar weet de Stuurgroep ook niet dat er nadelen kleven aan opwerking, zoals lozing van veel meer radioaktieve stoffen dan bij kerncentrales, de slechte arbeidsomstandigheden in bijv. de opwerkingsfabriek te La Hague, de kans op een groot ongeluk met opslagbassins met uitgewerkte brandstof, waardoor een zeer omvangrijk gebied voor lange tijd onbewoonbaar zou worden. Ook vergeet de Stuurgroep, dat tijdens de kontroversezitting over kernafval naar voren is gebracht, dat opwerking per kilo brandstof meer energie kost dan die kilo uranium geleverd heeft.

De Stuurgroep zegt dat er opwerkingsfabrieken staan in Frankrijk, Engeland, Amerika, Japan en Rusland, en dat er voorbereidingen worden getroffen voor een dergelijke fabriek te Gorleben in West-Duitsland. Deze informatie is onvolledig en gedeeltelijk onjuist. Er worden geen voorbereidingen getroffen voor een opwerkingsfabriek in Gorleben. In de overige landen staan inderdaad opwerkingsfabrieken, maar relevant is welke fabrieken dienen voor de opwerking van oxide-brandstof. De afdeling voor oxide-brandstof in Windscale (Engeland) is in 1973 gesloten na een ongeluk waarbij 35 werknemers besmet werden. In Amerika staat een opwerkingsfabriek te West Valley, die in 1973 werd gesloten; daarnaast is er een opwerkingskomplex met uitsluitend militaire doeleinden (plutonium voor atoombommen) en een fabriek te Morris, die nooit gewerkt heeft, omdat het niet lukte de fabriek op te starten.
De uitspraak dat er in Japan een opwerkingsfabriek staat, moeten we letterlijk nemen, aangezien deze fabriek het overgrote deel van de tijd stil staat. De opwerkingsfabriek in Frankrijk (La Hague) doet het ook maar op geringe kapaciteit. Over Rusland zijn ons geen specifieke gegevens bekend.

VERGLAZING EN ZOUTKOEPELS

We komen nu bij de verpakking van kernafval. In het rapport staat: "Tot nu toe gebruikten de meeste fabrieken de "verglazingsmethode" (p.91). Dit is niet waar, aangezien tot nu toe slechts bij één opwerkingsfabriek de verglazingsmethode gebruikt wordt, nl. die te Marcoule. Hier wordt oud afval van militaire installaties verglaasd. Met verglazing van afval met een radioaktiviteit die het afval van nieuw te bouwen kerncentrales heeft bestaat derhalve geen enkele industriële ervaring.
De kontainers met kernsplijtingsafval zullen "in de ondergrondse zoutmijn geplaatst worden in diepe boorgaten, die bijvoorbeeld vanaf een diepte van 900 tot 1200 meter zijn geboord." Helaas vermeldt de Stuurgroep niet, dat de omvang van de kontainers dusdanig is, dat met de huidige technologie geen boorgaten gemaakt kunnen worden die groot genoeg zijn; de vaten kunnen er dus niet in.
Het gevaar dat tussen nu en enige duizenden jaren later de afsluiting van een opbergmijn verstoord wordt door mensen "wordt nu algemeen onwaarschijnlijk geacht, zolang een bepaalde kontrole blijft bestaan en de plaats van de mijn bekend blijft." Ons argument is echter, dat niet gegarandeerd kan worden dat duizenden jaren lang een bepaalde kontrole blijft bestaan of de plaats van de mijn bekend blijft. De uitspraak van de Stuurgroep dat verstoringsgevaar algemeen onwaarschijnlijk wordt geacht, is derhalve onjuist.
Onjuist is eveneens dat het parlement besloten zou hebben geen verdere proefboringen te verrichten in zoutkoepels in Groningen. Het parlement heeft zich uitgesproken tegen proefboringen in zoutkoepels onder Groningen, Drente én de Noordzee. Ook vindt of vond er in tsegenstelling tot wat de Stuurgroep zegt geen internationaal onderzoek plaats naar zoutkoepels onder de Noordzee.

Ronduit stuitend is de manier waarop de Stuurgroep argumenten tegen opslag van atoomafval in zoutkoepels beschrijft: "Sommigen zijn nog beslist niet overtuigd van de betrouwbaarheid van de zoutkoepels gedurende vele duizenden jaren. Zij achten de (..) risiko's vooralsnog te groot.

Nog veel onderzoek vinden zij noodzakelijk, vóórdat tot deze opbergingsmethode zou kunnen worden besloten. Daarnaast zijn er nog tegenstanders van deze opbergmethode, die in de omgeving van de mogelijke opbergplaats wonen. Zij zijn van mening dat degenen die het voordeel van kernenergie hebben, ook zelf voor het afval in hun eigen omgeving moeten zorgen."
Het verdient aanbeveling bovenstaand citaat te vervangen door de volgende tekst: Velen, met name in het Noorden van het land, zijn ervan overtuigd dat het probleem van de opslag van atoomafval niet oplosbaar is. In de studie Atoomafval in Beweging van de Milieufederatie Groningen, worden zeer goede gronden genoemd om te twijfelen aan de betrouwbaarheid van de voorhanden langetermijn-risikoanalyse betreffende de opslag van atoomafval in nederlands zout. Korte-termijn risiko-analyses ontbreken, zodat geen verantwoord mijnconcept mogelijk is. Evenmin kunnen proefboringen uitsluitsel geven over de geschiktheid van een zoutkoepel. Daar komt nog bij, dat ook volgens van Montfrans van de Rijksgeologische Dienst alle zoutkoepels afvallen als men de geschiktheidskriteria hanteert. Maar ook als men onderzoek zou verrichten, zal de kennis onvoldoende zijn om uitspraken te doen voor de lange termijn.
Een ander belangrijk bezwaar betreft de geheimhouding van belangrijke rapporten. Herhaaldelijk is naar voren gebracht dat de resultaten van het onderzoek van tevoren al vast staan. Om o.a. deze redenen zal men zich blijven verzetten tegen proefboringen."
Het Tussenrapport zegt op pag. 92: "De definitieve opslag van laag- en middelradioaktief afval wordt in enkele landen al in de praktijk gebracht in (diepe) mijnen." Helaas staat er niet bij welke landen het betreft. Het gaat in ieder geval niet om zoutmijnen, hoewel de Stuurgroep dit misschien wel bedoelt. De opslag in de zoutmijn bij Asse is echter in 1979 stopgezet, en het is de vraag of deze opslag een vervolg zal krijgen, gezien de mate van instabiliteit van de zoutkoepel.
Tot slot van dit stukje over kernafval nog een opmerking over de periode dat het kernsplijtingsafval veilig opgeslagen moet blijven. Schattingen daarover lopen volgens het interimrapport uiteen "van enkele honderden jaren tot 250.000 jaar. Deze laatste periode wordt vooral genoemd als het om onopgewerkt kernafval gaat, dus om de komplete splijtstofelementen."
Indien de Stuurgroep de genoemde schattingen zou hebben getoetst op hun feitelijke juistheid, dan zou de Stuurgroep

dit niet gezegd hebben. In de door de Stuurgroep genoemde schattingen wordt het gevaar van kernafval vergeleken met dat van het uraniumerts. Op basis van het ICRPrapport 30 en het 1980 BEIRrapport heeft de bekende voorstander van kernenergie B.L. Cohen uitgerekend dat na 50.000 jaar het gevaar van kernsplijtingsafval even groot is als dat van het erts. Indien men uitgaat van de onopgewerkte kernafval wordt de tijdslimiet zelfs rond meer dan 6 miljoen jaar.

MAATSCHAPPELIJKE ASPEKTEN

Omwille van de ruimte kunnen we slechts een paar punten uit het hoofdstuk "Maatschappelijke aspekten" behandelen.

Wat betreft de maatschappelijke aspekten van uraniumwinning wordt niet vermeld dat er herhaaldelijk radioaktiviteit in rivieren komt, omdat dijken met vloeibaar afval doorbreken. Weliswaar staat er dat de indianen in ZuidDakota en de Aboriginals in Australië protesten laten horen, maar helaas staat er niet bij dat de kulturen van deze mensen vernietigd dreigen te worden door de uraniumwinning.

Er is een verdrag tegen Verspreiding van Kernwapens, het NPV-verdrag, met een inspektie door het Internationaal Atoomenergie Agentschap (IAEA). Dit NPV-verdrag heeft tot doel de vreedzame toepassing van kernenergie te bevorderen en de verdere verspreiding van kernwapens tegen te gaan. De aangesloten landen hebben het recht om het verdrag, en daarmee de inspektie, onder bepaalde voorwaarden op te zeggen. Tot zover de Stuurgroep. Vergeten is dat bij het NPV-verdrag de landen die op dat moment kernwapens hadden (w.o. Amerika en Rusland) zich verplicht hebben hun kernwapenarsenaal te verminderen. Het is bekend dat dit niet gebeurd is en daarom zijn er steeds meer landen die het NPV-verdrag als diskriminerend ervaren, n.l. dat sommige landen

wel kernwapens mogen bezitten en anderen niet. De laatste konferentie ter toetsing van het NPV is derhalve op een mislukking uitgelopen. Zolang de kernwapenstaten vasthouden aan het bezit van kernwapens en niet tot een belangrijke verkleining van hun arsenalen komen, zal het streven om uitbreiding van het aantal kernwapenstaten te voorkomen, tot mislukken gedoemd zijn.
Overigens is de inspektie van het IAEA volstrekt onvoldoende, zoals blijkt uit getuigenissen van ex-inspekteurs van het IAEA, Morgan en Richter. Ook dit aspekt ontbreekt in het interimrapport, evenals de vermelding dat de verrijkingsfabriek te Almelo een bijdrage heeft geleverd aan de verspreiding van kernwapens, doordat de Pakistaan Khan daar gegevens heeft ontvreemd. Tenslotte vergeet de Stuurgroep dat bewezen is in Amerika dat met plutonium uit lichtwater-reaktoren geschikte atoombommen te maken zijn.

Kerncentrales kunnen volgens de Stuurgroep een neerstortend vliegtuig weerstaan. Dit is echter alleen juist voor een vliegtuig dat hetzij niet al te zwaar is, of niet al te hard vliegt. Ook zijn kerncentrales berekend op het geweld van aardbevingen in bepaalde gebieden; dit is niet waar voor de kerncentrale in aanbouw in Diablo Canyon (VS): tijdens de bouw werd ontdekt dat een aardbeving mogelijk was met een grotere kracht dan waarop de kerncentrale berekend was en daarop werd aan de Amerikaanse Geologische Dienst gevraagd of ze haar berekening van de kracht van de aardbeving zou willen herzien. Voorbeelden van hoe omgesprongen wordt met de veiligheidseisen van kerncentrales zijn de Amerikaanse kerncentrales in aanbouw Zimmer en Midland, waar dokumenten vervalsd werden.

Opvallen is dat de Stuurgroep het in de paragraaf veiligheid en ongelukken uitsluitend over kerncentrales heeft. De risiko's van bijv. een tussenopslaggebouw dat lucht-gekoeld wordt, komen niet aan de orde. En dat terwijl zo'n gebouw met uitgewerkte brandstofstaven per definitie niet tegen een neerstortend vliegtuig beschermd kan worden, omdat anders de natuurlijke luchtkoeling niet meer zou werken.

De kansen op en de gevolgen van een ernstig ongeval worden "door technische experts zo goed mogelijk berekend" (p. 96). Als bijbel van veiligheidsstudies geldt in kringen van voorstanders van kernenergie de zogeheten Rasmussen-studie. Tijdens een vergadering ter voorbereiding van de studie werd overwogen om hetzij alleen gegevens te gebruiken die de konklusie ondersteunen zou dat kernenergie veilig was of alle feiten te verzamelen. Men besloot de tweede benadering te kiezen. De kommissie-Rasmussen heeft zich de uitgebreide kritiek op de voorlopige versie van de studie niet ter harte genomen. De stelling van de Stuurgroep dat technische experts de zaken zo goed mogelijk berekenen, moeten we derhalve met behoorlijk wat korrels zout nemen. Het zijn met name deze kwesties en de geheimhouding van rapporten die er toe bij hebben gedragen dat mensen de experts zijn gaan wantrouwen. Het is de weergave van kwesties in het interimrapport die mensen doet wantrouwen aan de bedoelingen van de Stuurgroep. Dit blijkt nog eens te meer over de beschouwing van het ongeluk met de kerncentrale te Harrisburg. Hoewel bekend is dat stralingsmeters uitgevallen zijn of onbetrouwbaar waren, stelt de Stuurgroep zonder enige aarzeling dat de gemiddelde stralingsdosis in een straal van 16 kilometer rond Harrisburg als gevolg van het ongeluk 6,5 millirem was. Ook vermeldt de Stuurgroep de belangrijkste konklusie van de presidentiële kommissie n.a.v. Harrisburg (de Kemeny-kommissie) niet, nl.: "Als het land echter de risikos wil lopen die nu eenmaal verbonden zijn aan kernenergie, dan zijn fundamentele veranderingen nodig om die risiko's binnen aanvaardbare grenzen te houden" (Kemeny-rapport).

KONKLUSIE

Op enkele onderdelen na (nl. de beschrijving van het proces van uraniumwinning tot gebruik en de paragraaf over de kosten van kernenergie) doet de Stuurgroep geen recht aan de argumenten tegen kernenergie. Derhalve is dit hoofdstuk over kernenergie onaanvaardbaar als basis voor de brede maatschappelijke diskussie.

Herman Damveld en Jan Pieter Wind

HEERLIJKE AVONDJES MET DE JONKHEER

Op 27 januari had Dordrecht de primeur van de eerste BMDdiskussie-avond. Het circus is nu echt begonnen. In het hele land proberen mensen die daarvoor door de Stuurgroep ingehuurd zijn, mensen te interesseren voor 2 avonden informatie en diskussie. In Gelderland is het de bedoeling de eerste avond te vullen met dia's en een praatje. De tweede avond (14 dagen later) is bedoeld voor diskussie, met als doel het invullen van een vragenformulier van de Stuurgroep.

DE EERSTE AVOND

In het vorige LEKbulletin meldden we dat de Stuurgroep de mensen de eerste avond wil interesseren door dicht bij huis te beginnen. Daartoe zal in veel gevallen een stenciltje gemaakt worden over lokale aspekten of aspekten die specifiek zijn voor de doelgroep. Vaak zullen dan de energieprijzen voor huishoudens aan bod komen. We willen hier onze waarschuwing uit het vorige LEKbulletin nog eens herhalen: deze aanpak kan goed leiden tot een schijndiskussie. Want de stijging van de aardgasprijzen volgt uit een politieke beslissing om gas te koppelen aan de olieprijs. Gas uit Slochteren is niet duur. De produktiekosten zijn 1 cent, de distributiekosten 7 cent, maar wij betalen nu al 59,5 cent!
De officiële verdediging bestaat vaak uit vier argumenten:
- als gas goedkoop is als vervangende brandstof (voor bijv. huisbrandolie) gaan mensen op gas over en dan is onze voorraad te snel op.
- een hoge prijs stimuleert energiebesparing.
- als we later gas in het buitenland moeten kopen, moeten we er veel voor betalen, zo wennen de mensen er vast aan.
- de schatkist krijgt er veel geld door en betaalt daar o.a. sociale voorzieningen mee.

Deze kritiek is gemakkelijk te ontzenuwen:
- reeds 95% van de huishoudens stoken gas. In nieuwbouwwoningen is c.v. verplicht. De overige 5% heeft vaak de keus niet omdat er geen distributienet in de buurt is.
- de NV Gasunie zegt energie te willen besparen, maar nu de verkoop terugloopt zoekt ze naar extra afnemers. De winst loopt namelijk terug.
- we hebben nog voor zeker 30 jaar eigen gas, en waarschijnlijk nog veel langer, het is dus onzin nu al vast aan grootscheepse import te moeten wennen.
- de hoge gasprijzen en de winst van de overheid (19 miljard vorig jaar) werkt als een soort belasting, maar afhankelijk van je verbruik, niet van je inkomen, dénivellerend dus. Ook de ongewilde subsidie van het nederlandse volk van ong. 2 miljard per jaar aan Shell en Esso is wel wat aan de ruime kant.

De hoge elektriciteitsprijzen worden vaak verweten aan het hoge gas- en olieverbruik, oftewel aan het geringe aandeel van kernenergie en kolen. Vergeten wordt dan:
- De kernenergiekosten worden onderschat; onderzoek, afvalopslag, afbraak kerncentrales, opwerkingskosten mn.
- een grote schadepost is de enorme overkapaciteit. Er staat momenteel zo'n 15.000 MW aan elektriciteitscentrales in Nederland, maar daar wordt maximaal maar 9.000 MW van gebruikt. De elektriciteitsbedrijven zeggen 27% (ong. 2400 MW) als buffer nodig te hebben, maar dan blijft er nog 3600 MW over. Dat kost honderden miljoenen per jaar.

DE TWEEDE AVOND

Op de tweede avond moeten de individuele deelnemers vragenformulieren invullen. De diskussieleider maakt daarnaast nog een algemeen verslag. Op het individuele formulier staan 12 vragen mbt. het energiebeleid, en 9 mbt. de "respondent" zelf. Met de antwoorden wil de Stuurgroep het Eindrapport schrijven. Ze heeft haar verwachtingen al weer flink teruggeschroefd. Verwachtte ze eerst 300.000 antwoorden, nu wordt 20.000 redelijk gevonden.
De eerste vraag stelt de "respondent" voor de keuze 100 punten te verdelen over 8 doelstellingen. Een leuke invuloefening ("probeer het eerst met potlood"), maar nogal misleidend. De doelstellingen lijken alleen geld te kosten terwijl ze in werkelijkheid (althans voor de meeste geldt dat) ook geld kunnen opleveren, zoals koopkrachtvergroting, minder afvalopruimkosten, minder wegenaanleg (door meer openbaar vervoer) enz. Deze vraag lijkt een waarschuwing aan de deelnemers te zijn: je kan wel mooie eisen stellen, maar het kost allemaal geld, hou daar

wel rekening mee. Terwijl met name het CEscenario aangeeft dat dat vaak niet opgaat.
In vraag twee moeten de mensen kiezen tussen de scenarios, waarbij het zgn. "referentiescenario" buiten beschouwing wordt gelaten. Ze worden gepresenteerd met als centrale item: "niet beperken", "minder groeien" en "sterk afremmen" van het energieverbruik. Terwijl dat eerder konsekwenties dan uitgangspunten van de drie scenarios zijn.
De vragen drie t/m acht gaan over de diverse energiebronnen en hun voor- en nadelen. Dit tekent wel de nadruk die de Stuurgroep wil leggen op de energiebronnen, en dan met name de aspekten kosten, vervuiling, risiko's en beschikbaarheid.

MISSERS

Vraag negen en tien gaan over de elektriciteitsvoorziening. De eerste ervan stelt de keuze alle grootschalige elektriciteitsproduktie in één staatsbedrijf, onder kontrole van het parlement, te brengen, óf handhaving van de bestaande situatie (zonder dat het zo genoemd wordt) óf produktie in handen van partikuliere ondernemingen. Deze vraagstelling is beperkt. Over de distributie van elektriciteit en de verhouding grote produktie t.o.v. kleine produktie wordt niets gezegd. Daardoor lijkt het eerste alternatief erg centralistisch, terwijl het juist een onderdeel kan vormen van een demokratisering van het energiebeleid.
De andere vraag gaat over de rechten op kleinschalige produktie en levering van elektriciteit. Je kunt kiezen tussen:
-alleen voor eigen gebruik (ook bedrijven) en de rest aan het nutsbedrijf verkopen
óf -je mag zelf verkopen en daarvoor het koppelnet gebruiken. Het gaat hier om een ingewikkeld probleem, waar meer aan vast zit dan hier lijkt. Bedrijven kunnen door zelfopwekken en verkoop van overtollige elektriciteit goedkoper uit zijn dan door het kopen van elektriciteit van een nutsbedrijf. Maar dat nutsbedrijf zal minder inkomsten krijgen en de tarieven van de kleinverbruikers omhoog moeten doen. Die kunnen moeilijk allemaal zelf elektriciteit gaan opwekken. Dat staat niet in de toelichting.
Vraag elf is een ingewikkelde vraag over de tariefstelling van elektriciteit en gas. Moet je gewoon rekenen wat het kost (elektriciteit) of wat je voor een vervangende brandstof moet betalen (gas), of moet je ook op andere dingen letten, zoals energiebeleid of sociaal-ekonomisch beleid. De vraag is terecht, maar de keuzemogelijkheden beperkt. Want het is veel essentiëler te weten wélke energiebeleids- of sociaal-ekonomische beleidsaspekten mensen dan belangrijk vinden. Wederom een misser.
De laatste vraag is "Wat heeft de Stuurgroep vergeten U te vragen". Nou, daar hebben we wel wat suggesties voor:
1. De mening over de BMD zelf.
2.De mening over de objektiviteit van de Stuurgroep.
3. De rol van de oliemaatschappijen, ook in de NAM en de Gasunie.
4. De invloed van het partikuliere bedrijfs leven, zowel op de politiek als op het konsumptiepatroon van de mensen. En wat je daar tegen moet doen.
5. Demokratisering van de energievoorziening in al z'n aspekten.
En ga zo maar door.
Moet je nu zoiets invullen? Uitgaande van de verwachting dat deze BMD weinig uit zal halen is het weinig zinvol. Om de BMD als opiniepeiling toch nog enigszins te kunnen laten werken in ons voordeel, zou je ervoor kunnen kiezen alleen die vragen te beantwoorden die niet voor velerlei uitleg vatbaar zijn. Dat geldt natuurlijk als je in vraag 3, 5, en 7 je duidelijk opstelt tégen kernenergie en kolen en bij de vragen 9 en 10 je duidelijk verzet tegen elke vergroting van de rol van partikuliere ondernemingen. En bij vraag 12 leef je je maar uit. áls je tenminste ervoor kiest überhaupt iets met het formulier te doen. Want ook dit formulier maakt onderdeel uit van de BMD, als poging de mensen het gevoel te geven dat het energiebeleid iets is wat demokratisch tot stand komt en daarmee de aandrang tot aktie en verzet te verminderen.

Voor wie naar de diskussieavonden gaat, is het zinvol een drietal aandachtspunten te gebruiken. Je wilt praten over:
1. energievoorziening, welke bronnen, waarom zoveel behoefte, welke toekomst, gevaren kernenergie en kolen.
2. besluitvorming, oliemaatschappijen, atoomlobby, Arnhemse Instellingen, demokratisering en decentralisatie. Het versluierende van de BMD.
3. aktie, het beleid verandert pas echt als mensen zélf in aktie komen. Gebruik de BMDavonden om ook dáár over te praten. Versterk je aktiegroep, energiewinkel of windmolengroep. Begin een groep.

TENSLOTTE: Eis dat het verslag van de beide avonden door de deelnemers gezamenlijk wordt opgesteld, niet door de door de Brauw ingehuurde voorzitter en organisator.

John Hontelez

JOHN HONTELEZ

5 MILJARD VOOR BORSSELE EN DODEWAARD

Volgens de kommissie-Beek zal het sluiten van de kerncentrales Borssele en Dodewaard meer dan vijf miljard kosten. Deze mededeling werd dankbaar aangegrepen door de regering en de regeringspartijen. Ze willen de kerncentrales nu zeker niet meer sluiten.
Het duurde even voor de reakties op gang kwamen. Het is ook zo'n ingewikkelde materie. Twee duidelijke reakties kwamen van Kees Zijlstra (Tweede Kamerlid van de P v/d A) in de Volkskrant van 26-1-83 en Herman van Damveld en Daan Dijk in Hervormd Nederland van 29-1-83. Ad v.d. Biggelaar (FNVmedewerker) reageerde bovendien in de Vakbondskrant van 20-1-83. De kranten reageerden overigens nogal vreemd. De Volkskrant bestond het te pleiten voor het open houden, evenals de meeste andere kranten overigens. De Pv/dA komt op 5 februari met een uitgebreide kritiek.

DE KOMMISSIE BEEK

Begin vorig jaar werd de kommissie-Beek ingesteld. In het regeerakkoord van PvdA, D'66 en CDA werd bepaald dat de financiële konsekwenties van sluiting van de kerncentrales onderzocht moesten worden. De PvdA mocht een lid leveren, maar Herman Damveld werd door min. Terlouw geweigerd.
Prof. Beek, de voorzitter, is direkteur bij Unilever, en sinds jaren lid van de Bezinningsgroep Energiebeleid. Ook was hij lid van de Algemene Energie Raad, maar daar is hij twee jaar geleden uitgestapt, wegens onvrede met het funktioneren van die adviesclub. De andere leden van de cie-Beek zijn: prof. van Bekkum (Rotterdam), prof. Latsko (Delft), prof. Brunner (Groningen), prof. Douben (Eindhoven) en Erik van der Hoeven. De laatste is direkteur van het Wetenschappelijk Buro van D'66, en vroeger werkte hij bij de Vereniging Milieudefensie. Beek is trouwens ook D'66 lid.
Genoeg geroddeld, nu de cijfers.

Om precies te zijn zou de sluiting van Dodewaard 250 miljoen kosten, Borssele 5,4-6,2 miljard. Dat is nogal wat. Volgens met name Herman Damveld is daar nogal wat op af te dingen.
Beek gaat voor de kerncentrale in Borssele uit van een levensduur van 30 jaar. Dat is 10 jaar meer dan de aflossingsperiode. Kerncentrales willen nog wel eens voortijdig uitgeschakeld worden door een groot mankement, dat niet of moeilijk te repareren valt. Bovendien noemt de cie-Beek slechts één argument voor die 30 jaar; de stoomgeneratoren zullen

het zo lang uithouden. Maar er zijn meer redenen te noemen waarom kerncentrales vroegtijdig moeten sluiten, zoals verbrossing van het reaktorvat. Borssele zou een wereldprimeur hebben als ze 30 jaar zou funktioneren. **Wordt Borssele al na 20 jaar gesloten (1993) dan scheelt dat minstens 2 miljard.**

Daarnaast wordt uitgegaan van de bouw van een vervangende kolencentrale van 600 MW. Voor die af is moet nog enkele jaren olie gestookt worden, die volgens de cie-Beek steeds duurder wordt, evenals kolen. Volgens de SEP zélf is er tot minstens 1995 echter nog kapaciteit aan centrales genoeg (ook zonder de kerncentrales) en die nieuwe kolencentrale is dus niet nodig. De kolen- en olieprijzen dalen momenteel allebei, en dat zal nog wel even duren ook. **Samen kan dat wel 1,5 miljard schelen.** (vd. Biggelaar verbaast zich er trouwens over dat voor de investeringsverliezen niet de "historische kostprijs" van de kerncen-

trale is genomen, maar de vervangingswaarde. Hij noemt dat een "boekhoudkundige truc").
Derde punt is de hoge bedrijfstijd van Borssele. Momenteel is die 80% en Beek ziet geen aanleiding te denken dat dat tot 1993 minder zal worden. Daarna rekent hij met twee varianten, een met onverminderd 80% en een met 65%. Dit is ook de reden van de variatie in de kosten sluiting van deze kerncentrale. Volgens Damveld is het erg waarschijnlijk dat de bedrijfstijd de komende jaren zal afnemen. Dat is te verwachten voor een ouder wordende centrale. Enkele door Beek genoemde centrales (om iets over bedrijfstijd te kunnen zeggen) zijn in werkelijkheid vervroegd gesloten of lange tijd stilgelegd. **Dit kan honderden miljoenen schelen** (Denk ook aan het feit dat Dodewaard dit jaar 3 maanden stilligt vanwege een reparatie).
De geschatte kosten voor opwerking en afvalopslag zijn te laag. De opwerkingsfabrieken in La Hague en Windscale werken veel slechter dan verwacht en daardoor kunnen de kosten voor de nederlandse kerncentrales oplopen. Want die mogen volgens de (nog steeds geheime) kontrakten doorberekend worden. Ook de afvalopslag is raar berekend. Er wordt uitgegaan van een zout-opslag voor 25 jaar afval van 3.500 MW kerncentrales. Maar als je ervan uitgaat dat er geen kerncentrales meer bij komen, worden de kosten per kWh van nederlandse afvalopslag veel hoger. Bij deze "tegenvallers" kan het opnieuw om **honderden miljoenen** gaan.
In het volgende LEKbulletin hopen we hier uitgebreid op terug te komen. ■

Nog meer informatie?

Energie van/voor wie? Of dit nog: de Kwikmap Energie van/voor wie. Vooral gemaakt voor jongerengroepen. Informatie over aktie, samenleving en energieproblemen en -mogelijkheden. Prijs ƒ 5,-. Te bestellen bij HJR, postbus 114, 3970 Driebergen.

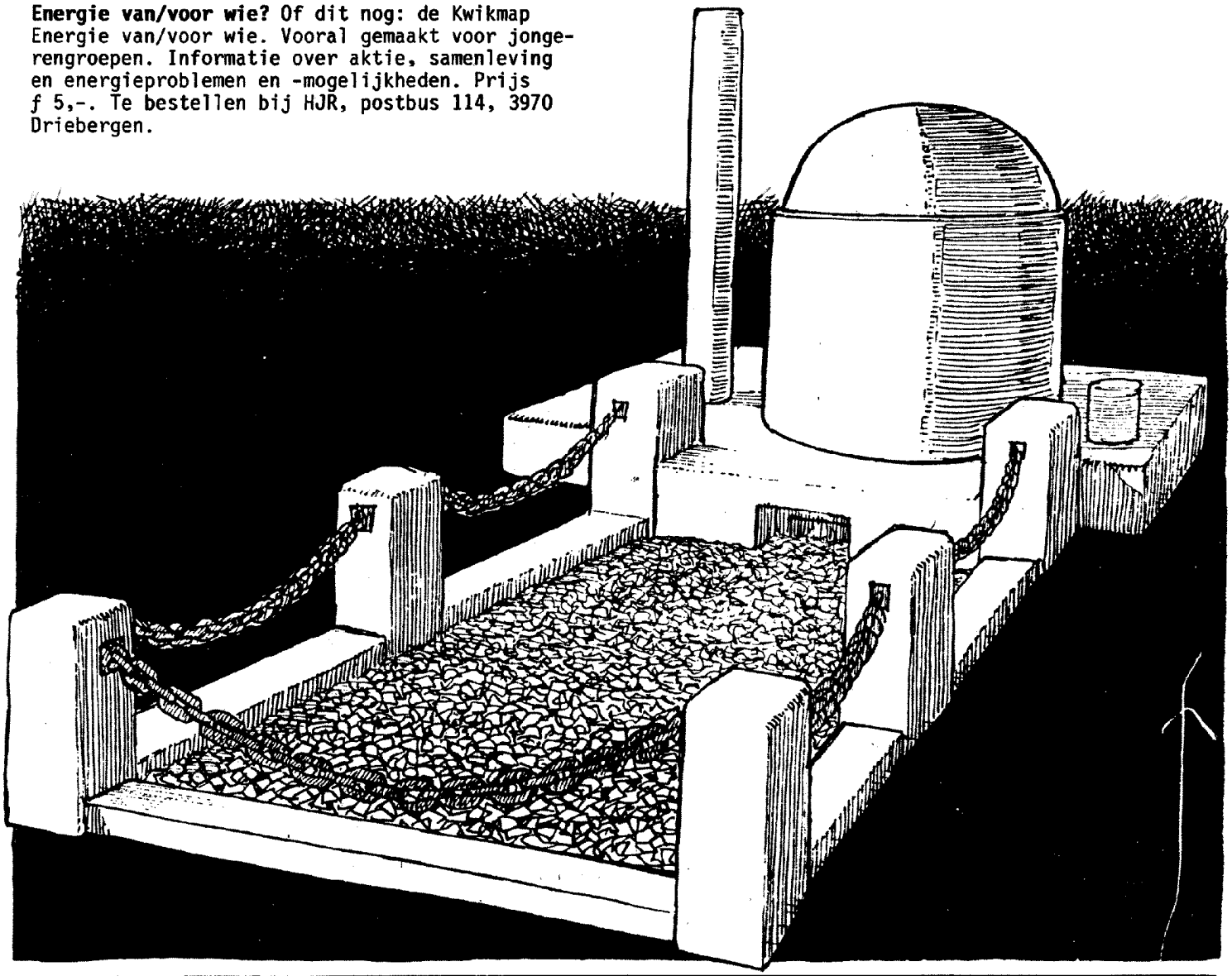

FNV bondgenoot?

JOHN HONTELEZ

Eind december bracht de FNVfederatieraad een nota uit, getiteld "Energie, ons een zorg". Deze nota is bedoeld voor diskussie in de FNV zelf, in het kader van de BMD. De inhoud zal door veel leden van de energiebeweging met instemming begroet kunnen worden. Duidelijk wordt aangegeven dat milieu- en energiedoelstellingen voor de FNV belangrijke randvoorwaarden zijn voor haar standpunten. Zo belangrijk op sommige momenten dat ze gaan boven de doelstellingen van de FNV "werkgelegenheid, behoud levenspeil en kollektieve voorzieningen, bewaking van de kwaliteit van de arbeid, een rechtvaardige inkomensverdeling en demokratische besluitvorming".
De standpunten over energiebesparing, olie, gas en kolen wijken weinig meer af van die van de energiebeweging. Opvallend is dat de FNV nu duidelijk kiest voor kleine kolencentrales, met gebruikmaking van de modernste, meest milieuvriendelijke technieken. Dat lag twee jaar geleden nog wel anders. Toen moesten nog maar enkele grote kolencentrales gebouwd worden volgens de vakbeweging, om de grote ketelbouw te redden.
Het FNV spreekt zich uit tegen kernenergie. Het is een sluitend anti-kernenergieverhaal, waarbij de konklusie wordt getrokken dat het logisch zou zijn dan ook voor de sluiting van de bestaande kerncentrales te zijn.
Het verbazingwekkende is echter dat die konsekwentie wordt uitgesteld.
De FNV wilde het rapport van de kommissie Beek afwachten. Dat kennen we nu ondertussen, volgens Beek kost sluiten 5 miljard gulden.
Ad van de Biggelaar, beleidsmedewerker van de FNV heeft het rapport van Beek in de vakbondskrant van half januari afgekraakt. Maar hij zal het nog moeilijk krijgen. Met name in de ABVA-KABO is weinig animo voor sluiting. Die bond heeft leden in de elektriciteitswereld. Hoewel het ABVA-KABOkongres vorig jaar haar bestuur een anti-kernenergiestandpunt heeft opgelegd (inklusief sluiting

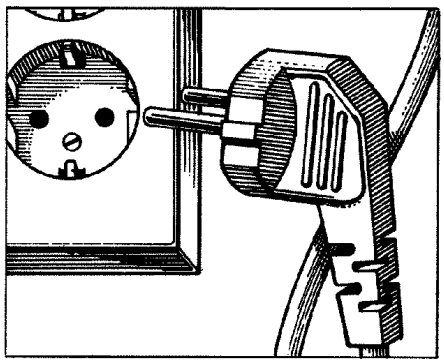

van Dodewaard en Borssele).

De nota "Energie, ons een zorg" is voor niet-leden te bestellen door ƒ 13,-- over te maken op postgironr. 306482, FNV, Amsterdam. Voor leden is hij gratis, echter zolang de voorraad strekt. Begin februari verschijnt een populaire versie en tezelfdertijd een "FNV-energiekrant" in alle bondsbladen. In die energiekrant staat ook hoe de populaire versie te krijgen is, waar en wanneer diskussieavonden georganiseerd worden in de FNV. Een mooie aanleiding om eens kontakt op te nemen met een FNVafdeling in de buurt: Energie is ook ons een zorg.■

de hobby van de lobby ?

ONDERNEMERSLOBBY WIL GOEDKOOP ATOOM

Sinds enkele jaren roeren de ondernemers zich in de kernenergiestrijd.Terwijl de grote nukleaire avonturen reeds op teleurstellingen waren uitgelopen.Moet kernenergie de winsten veilig stellen ? Of willen de ondernemers profiteren van de enigzins matte sfeer in de AKB na de teleurstellingen bij Dodewaard '81?

NERATOOM

In de afgelopen jaren heeft het Nederlandse bedrijfsleven zich veel minder als atoomlobby opgeworpen dan in het buitenland het geval was. De redenen daarvoor lijken nogal voor de hand te liggen. De grote toekomstvoorspellingen van het begin zestiger jaren zijn niet uitgekomen. Een aantal Nederlandse bedrijven (waaronder VMF, RSV, Stork en Philips) had zich verenigd in Neratoom met het doel een eigen volwaardige nucleaire industrie op Nederlandse bodem te vestigen. Dodewaard - als demonstratieproject - was de eerste opdracht en de toekomst zag er zonnig uit. Toen echter bij de bouw van Nederlands' eerste volwaardige kernreactor in Borssele de strijd om de order gewonnen werd door de Duitse Kraftwerk Union en er geen andere bestellingen kwamen, was Neratoom gedoemd om als bijna lege NV het leven door te gaan.
Een nieuwe gevoelige klap kreeg de nog prille Nederlandse nucleaire industrie toen het parlement de uitvoer door Rotterdam Nucleair (RSV-VMF) van reactorvaten naar Zuid-Afrika verbood. In 1979 tenslotte trok het restantje bedrijfsleven zich terug uit de Ultracentrifuge verrijkingsfabriek te Almelo, die daardoor voor vrijwel 100% in handen van de overheid kwam. Op het ogenblik bestaan de directe industriële belangen bij kernenergie uit de toelevering van deelsystemen bij de bouw van de Ultracentrifuge en de Snelle Kweekreaktor in Kalkar.

200 MILJOEN SUBSIDIE

Sinds eind 1980 hebben de werkgeversorganisaties zich toch duchtig als kernenergiepropagandisten opgeworpen. De dreiging van de sluiting van de bestaande kerncentrales, de komende BMD en de enorme olieprijsstijging van 1979 zullen daar belangrijke redenen voor geweest zijn. Want uit de belangen van de nederlandse atoomindustrie kan die belangstelling niet afdoende verklaard worden. Daarvoor zijn de belangen te klein.
De meeste ondernemers zijn natuurlijk grote afnemers van elektriciteit. Het is voor het bedrijfsleven van het grootste belang dat zij een gegarandeerde stroomvoorziening tegen de laagst mogelijke kosten hebben. Het VNO (Verbond van Nederlandse Ondernemingen) verkeert waarschijnlijk in de veronderstelling dat de toevoer van uranium minder kwetsbaar is dan die van andere energiebronnen en dat kernenergie bovendien goedkoper zal zijn dan elektriciteit uit andere energiebronnen. Zij hebben daarbij het vorbeeld van Péchiney die in Zeeland tegen afbraakprijzen stroom ontvangt van de kerncentrale Borssele.
Het Energie Komitee Zeeland heeft berekend dat de Zeeuwse bevolking op die wijze 200 miljoen gulden per jaar bijdraagt aan de winsten van deze aluminiumgigant.
Zolang ook een groot deel van de kosten van kernenergie gedragen worden door de staat (research, afvalverwerking, enz.) zal de kostprijs ook schijnbaar op zijn minst konkurreren met die van andere bronnen.
In begin 1981 wilde het VNO met een grote informatiekampagne starten. Kosten ƒ 12,- miljoen. Dat geld wilden ze van de Brauw. Die voelde daar niet voor, want dat zou een veel te grote subsidie zijn binnen het totale budget. Ook de zusterorganisatie NCW (Nederlands Christelijke Werkgevers)

wilden er niet aan. Hen beviel vooral de toonzetting van het plan niet. VNO en NCW hebben het daarna wat bescheidener aangepakt, en daarvoor kregen ze wél subsidie. Er is een brochure over Energie en er zijn muurkranten voor in bedrijven. De overijverige Wim van Deventer, sekretaris energievraagstukken van de VNO reisde alle hoorzittingen af om regionale werkgeversorganisaties te assisteren. Hij had het makkelijk. Hij hoefde alleen maar te zeggen dat in Frankrijk de elektriciteit zo goedkoop was vanwege kernenergie en dat het VNO dat ook graag wilde.
Een deel van de aktiviteiten van de werkgevers in deze BMD onttrekt zich aan onze waarnemingen. Om een indruk te geven vanuit welke opvattingen over de energiediskussie dat gebeurt enkele citaten uit het rapport wat in 1981 uitgebracht was voor de (niet doorgegane) kampagne.
Het tweede gedeelte van het rapport begint met een opsomming van redenen waarom er aversie bestaat tegen kernenergie, zoals:
- te lang worden de problemen rond kernenergie alleen binnen de eigen kring besproken waardoor een sfeer van geheimhouding is ontstaan dat het wantrouwen van de bevolking heeft gevoed.
- de negatieve associaties met kernenergie zijn talrijk geworden en worden door de tegenstanders met veel gemak gehanteerd.
- van een eensluidend wetenschappelijk oordeel rond de toepassing van kernenergie is geen sprake.
- men heeft verzuimd voor een aantal problemen (radio-actief afval) vroeg genoeg naar oplossingen te gaan zoeken.

Deze redenen die op zichzelf afdoende zouden moeten zijn om op zijn minst zeer aarzelend tegenover kernenergie te staan, worden blijkbaar door het VNO niet serieus genomen. Nergens in het rapport wordt er serieus ingegaan op de argumenten tegen kernenergie.
Er wordt slechts gekeken met welke strategie de discussie gewonnen kan worden, wat vertaald wordt in een strategie die ten doel heeft de anti-kernenergiebeweging buiten spel te zetten.
Bij lezing wordt men herinnerd aan de uitspraak van columnist Brugsma in de Haagse Post een aantal jaren geleden. Hij sprak over het 'door de strot masseren van kerncentrales'.

CITATEN

De sfeer van het rapport laat zich het beste beschrijven door een aantal citaten. De antikernenergiebeweging (AKB) wordt als volgt beschreven:
* "Deze beweging bestaat in hoofdzaak uit idealistisch ingestelde jonge mensen in leeftijd variërend van 25 - 35 jaar... Hun introverte karakter blijft voor de buitenwereld verborgen doordat zij zich laten domineren door extraverte links radicalen die - hoewel een minderheid vormend - het beeld naar buiten toe domineren. Tot misnoegen van de idealisten, maar tot genoegen van de radicalen worden activiteiten door "rellenmakers" benut tot uiting van hun frustraties." Een oude tactiek: het splijten van de AKB en vervolgens een gedeelte marginaliseren."
* "Doordat de AKB zo dicht bij de media staat, of misschien wel de media is, kan beïnvloeding van de publieke opinie niet anders plaats vinden dan door confrontatie aan te gaan waarbij het nauwelijks zin heeft deze mensen van inzicht te doen veranderen, maar wel de toehoorders of kijkers te beïnvloeden."
* "De diskussie met deze groeperingen kan wel degelijk worden gewonnen mits men maar niet op de voortdurende uitlokking ingaat om op de emotionele aspecten in te gaan. In met name Zweden en Amerika werden deze gesprekken zeer succesvol gevoerd door leeftijdgenoten met grote kennis van zaken, die enerzijds emotionele argumenten kunnen logenstraffen en anderzijds de voordelen van kernenergie op heldere en duidelijke wijze kunnen beargumenteren. Het inzetten van leeftijdgenoten heeft tot voordeel dat de underdog-rol van de antikernenergiebeweging wordt teniet gedaan."

Voor dit artikeltje werd flink gebruik gemaakt van twee artikelen van Pieter Lammers en Maurits Groen in Milieudefensie van januari en februari 1981. Zij schrijven daarin ook over de werkgeverskampagne in Zweden tijdens de strijd voor het kernenergiereferendum. Op de zweedse strategie waren de plannen van het VNO namelijk gebaseerd.

gerd vink

kernafval twee problemen

Wat voor de één goed is, kan schadelijk zijn voor de ander. De toepassing van kernsplitsing heeft duidelijk gemaakt dat elk praktijkgericht wetenschappelijk en technisch onderzoek voortaan ter diskussie moet staan. Dit is te belangrijk om alleen aan politici over te laten.

Een voorbeeld voor een goed klinkend maar schadelijk onderzoek is het zoeken naar een opslagmethode voor het radioaktief afval. Dit lopende onderzoek wordt, of de betrokken wetenschappers het nu wel of niet willen weten, gebruikt om er het openhouden van de kernenergie optie mee te verdedigen. Immers, als er een veilige oplossing is hoef je de oorzaak van een probleem niet weg te nemen. Maar zelfs met de huidige niet erg kritische kriteria stuit het onderzoek op grote moeilijkheden. Maar de geleerden noemen het heel enthousiast " een uitdaging" en de afvalproduktie gaat maar door.Er is altijd een oplossing te vinden en die is dan altijd zo veilig mogelijk.
De angst voor de onbeheersbare gevolgen leidt tot een konflikt tussen de deskundigen en de rest van de samenleving, die kernenergie kan missen als kiespijn. En populair wetenschappelijke informatie is niet overtuigend als de deskundigen het niet eens blijken te zijn. In de eerste fase van de BMD zijn kontroverse-zittingen georganiseerd met het doel om na te gaan waarop die meningsverschillen zijn gebaseerd. Daartoe heeft de stuurgroep deskundige vertegenwoordigers van uiteenlopende visies uitgenodigd om eens onder leiding van de stuurgroep met elkaar te praten en zo mogelijk "bruggen" te slaan. In een bijlage van het tussenrapport (ƒ 25,--) (hoe moet dat met de bijstandsmoeders?, red.) zal nu dan ook aangegeven kunnen worden waarom de één dit en de ander dát beweert.

Op de agenda voor de kontroverse zitting over radioaktief afval ging het niet over afvalproduktie, hoewel veel deskundigen zich daar kennelijk nog steeds mee bezig houden, maar ging het over het verwerken en opbergen van radioaktief afval; het'afvalprobleem' dus. In het begin van de bijeenkomst legde Herman Damveld daarom een verklaring af waarin alvast werd uitgelegd waarom de deskundigen het niet eens zijn: omdat ze verschillende probleemstellingen hebben. De kerncentrale-bouwers nemen radioaktief afval als een gegeven aan en zoeken naar een voor hun aanvaardbare manier om het dan weer kwijt te raken. De Milieufederatie Groningen wilde echter vooral praten over de vraag of de produktie van het afval aanvaardbaar is.

De Stuurgroep had natuurlijk niet voor niets Groningen uitgekozen om over het afval opslagprobleem te praten. Dat was de provincie waar eens aangetoond zou worden dat zoutkoepels wel geschikt waren om er radioaktief afval in op te slaan. Maar de kriteria waaraan toen volgens de Rijks Geologische Dienst een zoutkoepel zou moeten voldoen waren nogal rek-

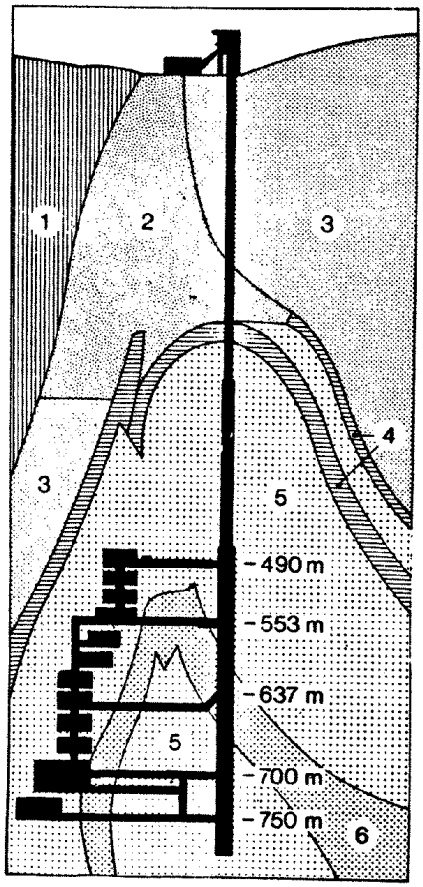

Schematische doorsnede door de zoutmijn Asse II, in gebruik als opslagplaats voor LAVA en MAVA.

baar en de objektiviteit van dit hele onderzoek werd dan ook met een korreltje zout genomen. Maar als door de protesten geen proefboringen konden plaatsvinden in Groningen en Drente, dan deden ze het wel onder de Noordzee. De legitimatie van dit onderzoek werd graag aan de niet-deskundigen politici over gelaten. "er moet daarbij rekening worden gehouden met onrust, maar dat kun je met praten oplossen. De BMD beslist." zei de minister van economische zaken Van Aardenne in 1977 bij de opening van het geologensymposium over de opslag van kernafval.

Van de zoutkoepels onder de Noordzee blijkt nu niet één aan de - toch niet erg strenge - kriteria te voldoen. Jammer voor de afvalproducenten, leuk geprobeerd, maar fout gegokt want de resultaten bevestigen alleen maar de onmogelijkheid van opslag in zoutkoepels.

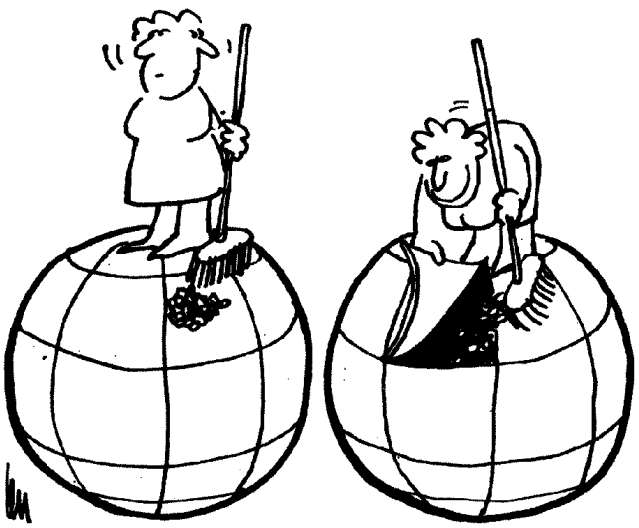

Als de wetenschappers die het onderzoek uitvoeren genoeg verantwoordelijkheidsgevoel hadden zouden zij naar aanleiding van de resultaten tot nu toe adviseren de produktie van nog meer kernafval in de kerncentrales te staken.

Maar wat zegt de Rijks Geologische Dienst nu in de kontroverse-zitting van de BMD? Montfrans:"In het begin zijn we uitgegaan van een opslagmijn in een zoutkoepel. Nu moeten we dit terugnemen om open te staan voor meer opties: zoutlagen, zoutkussens, en zoutkoepels , dus het is goed om niet alleen over die koepels te praten." en: "De kriteria zijn nogal wollig. Als je alles hebt onderzocht zijn de kriteria zoals die er nu staan niet goed bruikbaar. Er zal binnenkort begonnen worden met het opnieuw opstellen van kriteria". "Pas als de mijn is aangelegd kun je zeggen of die zoutkoepels bruikbaar zijn", "Toetsing aan kriteria is gewenst, maar de kriteria zijn moeilijk van te voren op te stellen". Dat dat vroeger wel was gebeurd verklaarde hij uit "de politieke druk waar wetenschappers onder staan", en hij verwees daarbij naar Economische Zaken.
De milieubeweging zal vast wel mogen meepraten over die nieuwe kriteria, al was het alleen maar om die kriteria wat legitiemer te maken. Zo wordt elke mogelijke kritiek van milieugroepen al steeds meer ingecalculeerd in de sociaal-psychologische strategie van het "aanvaardbaar" maken van noodoplossingen.
Het is misschien nuttiger in ons eigen belang voorwaarden te stellen bij een eventuele voortzetting van dit onderzoek, en dan niet alleen technische maar allereerst maatschappelijke voorwaarden.
Er zijn in feite twee afvalproblemen: hoe nieuw afval te voorkomen; èn de vraag hoe het al geproduceerde afval te beheren. Vormt voor de ECN-overheid het onderzoek naar opslagmethoden een legitimatie voor het kernenergiebeleid; voor ons is het voorkomen van verdere produktie van kernafval voorwaarde bij het onderzoek naar beheersmethoden voor het al geproduceerde kernafval.

Velsen

De kerncentrales draaien intussen door en die moeten dan worden onderhouden. Daarbij komt ook afval vrij dat wel lager aktief is maar het volume is groter en dat valt op! Waar dan met die hoeveelheden laag en middelaktief afval naar toe?
In zee plempen gaat elk jaar moeilijker. Na alle protesten is iedereen er zo langzamerhand wel van overtuigd dat het niet in de zee thuishoort. Maar dat betekent nog niet dat dan tijdelijke opslag op land zomaar acceptabel is; ook dat is een noodoplossing. Als in dit dichtbevolkte landje 73% van de bevolking het openhouden van kerncentrales niet langer accepteert, kun je die mensen toch niet laten opdraaien voor de gevolgen?
Er was dan ook overal een behoorlijke weerstand tegen dumping op land te verwachten. Maar als de kerncentrales hun afval niet kwijt kunnen moeten ze stoppen! Winsemius hakte toen de knoop maar door en dat werd toen Velsen, maar een andere gemeente mocht ook. Velsen is symbolisch voor zeedump, en dat bleef dus een stok achter de deur. Zo wordt de diskussie nu beperkt tot het kiezen van een plaats voor het inrichten van een tijdelijke

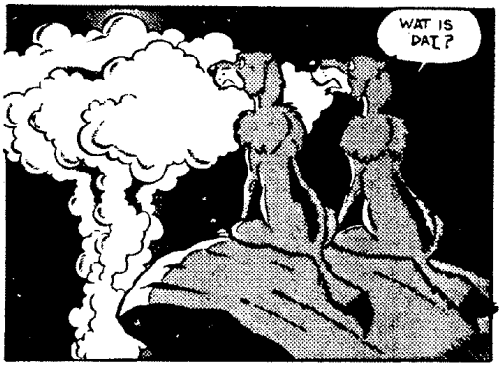

opslagruimte voor het laag- en misschien wel langaktieve afval. Alle aandacht wordt daardoor gericht op een onderdeel van het veel grotere probleem. En dan begint de BMD.
De publieke diskussie gaat dan over hoe "het afvalprobleem" tijdelijk moet worden opgeslagen zolang de deskundigen enthousiast naar een oplossing zoeken. Intussen kan de ECN-overheid z'n gang blijven gaan het afval voor zich uit te schuiven naar de toekomst. De afvalproduktie gaat door, over tien jaar is een andere opslagfaciliteit nodig, daar kun je dan ook de tijdelijke opslag van het hoogaktieve afval regelen. Als daar dan nog protest tegen komt kun je er de noodzaak mee duidelijk maken om voor een zo veilig mogelijke definitieve opslag te kiezen of om het alsnog in zee te dumpen. Voor beide "mogelijkheden" wordt al onderzoek gedaan.
Dit ECN-toekomstperspektief wordt nu alvast goedgepraat in de BMD. De zg. "aktiegroep" Kernenergie Allicht heeft met 80.000 gulden subsidie van de Stuurgroep een plan uitgewerkt dat in alle tijdelijke-opslag"faciliteiten" voorziet.
Dit onderzoek is niet alléén uitgevoerd ten behoeve van die diskussie, want de eerste fase van de voorbereidingen wordt al in de praktijk gebracht. Voor de verzameling en de verwerking van het kernafval inklusief kernsplijtingsafval en de transuranen wordt de beheer-firma COVRA al opgericht. Als dan in de negentiger jaren de troep van de opwerkfabrieken terugkomt is het ECN vast van z'n afval-imago af.

Laag aktief afval is minder gevaarlijk als je het vergelijkt met het als hoog aktief te behandelen afval of als je de stralingsdosis vergelijkt met de natuurlijke en de kunstmatige straling waaraan we toch al blootstaan (bijv.de omgevingsstraling en röntgen-onderzoek). Maar een statistiek laat lang niet alles zien en houdt nog geen rekening met koncentratie van langlevende radionucliden. Al is het statistisch niet aantoonbaar; elke verhoging van het atralingsnivo betekent méér kankergevallen en méér erfelijke storingen in het nageslacht.

In de oplichtingsfolder die de ECN-overheid in Velsen heeft verspreid wordt in een tekening een overzicht gegeven van de natuurlijke en de kunstmatige stralingsdoses.
De kunstmatige straling uit de geneeskunde neemt hierbij een groot deel in. (te groot?)
In een folder over radioaktief afval is dit een misleidende figuur. Er wordt niet duidelijk gemaakt dat het hier gaat om de straling uit geneeskundige toepassingen en niet om wat je "zikenhuisafval" zou kunnen noemen. Pas in een voetnoot achterin de folder wordt vermeld dat ook kerncentrales schoonmaakafval leveren"dat in geringe mate radioactief is,en daarom door de COVRA zal worden bewaard". Er wordt niet bijverteld dat er ook het slib uit het koelwater bijzit, maar "er is geen sprake van dat het hoger actieve afval dat bij de productieprocessen in de kerncentrales vrijkomt,in Velsen wordt opgeslagen". "Over de toekomst van de kernenergie in ons land is een Brede Maatschappelijke discussie gaande".
Als de Velsenaren nu eens braaf alléén zouden doen wat de folder duidelijk suggereert; dan zouden ze alleen het afval dat niet uit kerncentrales afkomstig is op hun gemeentegrond toelaten. In de praktijk zal dit echter moeilijk te kontroleren zijn omdat er in de gebrekkige administratie van het verzamelde afval geen scheiding is aangebracht naar de afkomst.
Op het ogenblik is de sortering van het laag en middelaktief afval alleen afgestemd op de gebruikte technieken voor verpakking en dump in zee. Als de dumpingen worden gestopt kunnen de bestaande opslagvoorzieningen de hoeveelheden afval die jaarlijks geproduceerd worden op de duur niet meer aan.
Dus is er nu maar weer eens een kommissie ingesteld. En in 1981 kreeg Twijnstra Gudde nv. opdracht een voorstudie te verrichten op welke manier welke produktieprocessen onderzocht zouden kunnen worden om de hoeveelheid laag- en middelaktief afval te beperken zonder dat daarbij afbreuk wordt gedaan aan de voordelen van de toepassing van radioaktieve stoffen. In 1981 is daartoe voor het eerst een nauwkeurige inventarisatie gemaakt van dit afval, zodat de tweede kamer niet langer hoeft af te gaan op gecensureerde gegevens van de atoomindustrie.

Van de totale aktiviteit blijkt ca 94 % afkomstig uit Borssele en Dodewaard. 3 % is afkomstig uit de gezondheidszorg. Je kunt laag- en middelaktief afval dus aanzienlijk beperken door de kerncentrales zo gauw mogelijk te sluiten.
De cijfers in dit rapport maken een eind jarenlang gissen naar deels geheimgehouden, deels nergens geadministreerde gegevens. Maar voor de rest hebben we niets aan dit rapport. Er worden alleen onderzoekjes aanbevolen naar de mogelijkheden voor volumebeperking. Dat kun je wel gaan toejuigen, maar het volume van het afval is niet het grootste probleem en je verbetert er ook maar weinig mee; de koncentratie van het gevaar neemt alleen maar toe. De volumebeperking heeft alleen nut voor bewerking en tijdelijke opslag. Het probleemafval is alleen te verminderen door de meest schadelijke en nutteloze stoffen niet te produceren. In overleg met de begeleidingskommissie heeft Twijnstra Gudde echter het grootste gedeelte (94 %)van de aktiviteit zelfs niet in de onderzoeks-aanbevelingen betrokken. De duistere reden: " De afvalstromen uit Dodewaard en Borssele liggen qua methode buiten de grenzen van dit voor-onderzoek." En het ging al helemaal niet over het opheffen van de oorzaak van alle ellende: "De opdracht stond niet toe om de

methode van energieopwekking nader te beschouwen. Dat moeten wij dan maar doen.
De verlening van vergunningen voor het gebruik van radioaktief-afval veroorzakende methoden zou aan beter kontroleerbare voorwaarden moeten worden gebonden, zoals een bewezen nut van de toepassing én een bewezen oplossing voor de veroorzaakte afvalproblemen. Dat is nu kennelijk nog een vrijblijvende zaak. Het grootste deel van het laag en middelaktief afval wordt veroorzaakt door de toepassing van kernenergie. Deze methode die alleen geschikt is om elektriciteit op te wekken heeft geen bewezen noodzaak en er is geen bewezen oplossing voor het afvalprobleem. Ook in de toekomst zal aan geen van deze twee voorwaarden kunnen worden voldaan. Het is dan onverantwoord deze optie nog langer open te houden. ■

john hontelez

rondom nederland

Rondom Nederland wordt voortgegaan met kernenergie. De nabijheid van veel van kernenergie-installaties, en de radioaktieve vervuiling van de Rijn en de Maas, vormen een bedreiging, ook voor Nederland. De energiestrijd mag zich dus niet tot Nederland beperken. De nederlandse anti-kernenergiebeweging heeft een traditie van internationale strijd; Kalkar, Doel, Mol, Gronau en Ahaus klinken veel anti-kernenergieaktivisten bekend in de oren. Ook in de energiediskussies die de komende tijd plaatsvinden moet plaats worden ingeruimd voor versterking van de strijd in met name West-Duitsland en België.
Hieronder enkele konkrete aangrijpingspunten.

ANTWERPEN 14 MEI

Op 14 mei wordt een internationale demonstratie in Antwerpen gehouden. Voor de belgische organisatoren (de Verenigde Aktiegroepen Kern Stop) staat de strijd tegen de geplande kerncentrales Doel 5 en Doel 6 voorop. Het VAKS probeert door deze aanpak een doorbraak te forceren in de belgische politiek en vakbeweging. Tegenhouden van de uitbreiding van het kernenergiepark als eerste stap naar terugdringing en stopzetting.
Gezien de belgische situatie niet onbegrijpelijk. Van de politieke partijen met enige aanhang hebben alleen de nieuwe ekologische partijen (Agalev en

Ecolo) een duidelijk anti-kernenergie-standpunt. De vlaamse Socialistische Partij en de vlaamse Volksunie (lang niet zo rechts als haar nederlandse naamgenoot) ontwikkelen wel steeds meer kritiek op de nuklearisering van België. De vlaamse socialistische vakbond, de ABVV, is wel gevoelig voor anti-kern-energie-argumenten, maar met name de kwestie van de opwerkingsfabriek Eurochemic in de Kempen ligt gevoelig. De Kempen is een streek met een hoge werkloosheid en het Studie Centrum voor de Kernenergie, met al haar filialen, in en om de stad Mol, is een van de grootste werkgevers. Het VAKS probeert op haar manier deze belangrijke machts-groepen van gedachten te veranderen. Een gematigd eisenpakket is daar momenteel het gevolg van.
Maar voor de nederlandse anti-kernenergie-beweging is dit een onbevredigende situ-atie. De bestaande kerncentrales in Doel zijn een akute bedreiging voor de (zuid) nederlandse bevolking. De heropening van de opwerkingsfabriek in Mol en de plannen afval op te slaan in de kleilagen van de belgische Kempen evenzo. Ook de kerncen-trales te Tihange, wat verder van de grens, mogen niet open blijven. Bij kernenergie zijn afstanden niet zo belangrijk meer.

Enkele nederlandse groepen zijn al enkele malen bijeengeweest om voorbereidingen te treffen voor deze demonstratie. De zuid-nederlandse energiegroepen en het LEK willen mobiliseren voor Antwerpen, maar onder eigen eisen: stopzetting van kern-energie (ook) in België. Het VAKS is daarmee akkoord. Momenteel wordt een eigen manifest, affiches en ander infor-matiemateriaal voorbereid.
Verzet tegen de enorme belgische kernener-gieontwikkeling is noodzakelijk om Neder-land te vrijwaren van de gevaren van kern-energie. Sluiting van Dodewaard en Borssele is daarvoor niet voldoende.

Inlichtingen bij: SSK Eindhoven, Smalle Haven 1 5611 EH Eindhoven, tel 040/432466 ('middags)

STOP KALKAR

Sinds 1972 wordt op allerlei manieren gepro-beerd de bouw van de kweekreaktor in Kalkar tegen te houden. Grote demonstraties, ten-tenkampen, diskussies enz. Een van de meest vasthoudende tegenstanders is boer Maas, buurman van de kweekreaktor-in-aanbouw. Hij vecht al meer dan 10 jaar, onder andere door het voeren van processen. Dat gaat langzaam, om verschillende redenen. Een belangrijke is dat het moeilijk is tegenover het enorme onderzoeksapparaat van de bouwers en de overheid eigen onderzoek te kunnen zetten. Dat kost geld (bijv. computerge-bruik, maar ook vergoedingen voor weten-schappers). Een andere, meer specifieke reden is, dat zowel de rechter als Maas heeft willen afwachten wat de parlementaire kommissie over Kalkar voor rapport zou uit-brengen. Niet dat Maas daar veel vertrouwen in had, maar het zou gegevens op kunnen leveren.
Het rapport van deze kommissie is nu uit, de Bondsdag heeft besloten dat Kalkar gebouwd en geopend mag worden, en het proces wat boer Maas tegen de bouw blijft voeren, blijft een van de laatste middel-len om de opening tegen te houden.
Voor dat proces is veel geld nodig. Nog steeds.
In Nederland wordt dat geld verzameld door de werkgroep Kalkarproces van het LEK. het gironummer is: 77992, tnv. Kalkarproces, Amsterdam.
Voor diegenen die zich afvragen wanneer die processen nu eindelijk gaan spelen: midden 1983 is er een proces tegen het veranderen van de bouwplannen nadat ver-gunningen verleend waren. Het hoofdproces, tegen de hoofdvergunning, zal pas over een jaar plaatsvinden.

LINGEN, INSPRAAK VAN NEDERLANDERS

Sinds een half jaar probeert het komitee "Burgerinspraak over de grens" uit Oldenzaal het inspraakrecht te krijgen voor nederlanders die bezwaar willen maken tegen kern-installaties langs de nederlandse grens. Zij zijn net zo goed belanghebbend dan de mensen die toevallig aan de "goede" kant van die denkbeeldige streep wonen. Aanleiding genoeg. Aan de grens met Twente zijn te vinden: Een Uraniumverrijkingsfabriek in aanbouw in Gronau (van Urenco), de dreiging van een tussentijdse-opslagplaats voor afgewerk-te splijtstofstaven in Ahaus, Een en mogelijk twee kerncentrales in Lingen, splijtstofstavenfabriek in Lingen, en wat verder weg de kweekreaktor-in-aanbouw in Kalkar.
Een inwoner van Denekamp (23 km van de bouwplaats voor de kerncentrale in Lingen) heeft een proces aangespannen, om recht te krijgen, bezwaar te maken tegen het verlenen van de vergunning. Dit proces is niet kansloos, omdat de duitse wet geen deelname van niet-duitsers uitsluit.
Het komitee steunt deze persoon uit De-nekamp en heeft een verslag uitgebracht van de resultaten tot nu toe. Te bestel-len bij: Komitee "Burgerinspraak over de grens", Sparstraat 43, Oldenzaal.

AKTIEMOGELIJKHEDEN

1. Aktiemogelijkheden in en om de BMD

Elders in dit LEK-bulletin is daar al het een en ander over opgemerkt. We gaan dat hier niet nog eens herhalen.

2. Grote landelijke akties

Demonstraties, manifestaties, blokkades. We hebben het allemaal al gehad. Maar er zullen steeds weer nieuwe kreatieve vormen gevonden dienen te worden om op die manier ons protest uit te dragen. Dodewaard, Borssele, Almelo, Petten zijn bekende aktie-oorden. Maar de effekten van kernenergie stoppen niet bij de grens. Daarom hebben we zeker ook met het omringende buitenland te maken: Mol, Doel, Kalkar, Lingen, Tihange. En zo kunnen we nog wel even doorgaan. Het gaat dus even niet om het etaleren van de aardrijkskundige kennis. Het gaat om de aktiedoelen, die daar nog steeds recht overeind staan. Niet omdat een aantal mensen met hun ziel onder de arm lopen, maar simpelweg omdat zij op willen komen voor levenskansen nu en in de toekomst. Daarom zullen mensen terugkeren naar die plaatsen, zolang de atoomlobby daar blijft sleutelen aan z'n prestige-objekten. Het heeft er wat van weg dat er sprake is van 'een adempauze'. Maar het is een adempauze, die we ons nauwelijks kunnen permitteren. Het is waar dat er binnen de AKB niet door iedereen hetzelfde gedacht wordt, tenminste als het gaat om de aktiestrategie. Over de aktiedoelen zijn we het in grote lijnen wel eens. En op basis daarvan zal de strijd doorgaan.

3. Veranderingen

In de energiestrijd kan het natuurlijk nooit alleen gaan om stormlopen tegen de prestige-objekten van de atoomlobby. Ook - en vooral - gaat het om het bewerkstelligen van maatschappelijke veranderingsprocessen. En dat is een kwestie van lange adem hebben. Het betekent iedere keer opnieuw uitleggen waar het rammelt en wat er zou kunnen. Je wordt daar ontzettend moe van. Want het betekent telkens op je schreden terugkeren van de plaats waar jezelf al was aangeland. En toch is er wat voor te zeggen om steeds als die gelegenheid zich voordoet toch maar weer naar een schoolklas toe te gaan, een vrouwengroep te bezoeken, anderen aan te spreken op het energiebeleid dat ze maken, of waarvan ze zich juist afzijdig houden. Scholing en training zijn de parolen waar dit soort aktiviteiten mee begint.

4. Aktie dicht bij huis

Even dus niet de besparingsaktiviteiten, die je bij je thuis uit kunt voeren. Niet omdat dat niet belangrijk zou zijn, maar daar zijn al genoeg aardige boekjes over. Wie om zich heen kijkt, zal zien dat nu al heel wat mensen slachtoffer worden van het energiebeleid. Inkomens omlaag en stookkosten omhoog.
Dat levert op het ogenblik nogal wat situaties op, waarin mensen hun energierekening niet langer kunnen betalen. Duizenden werden al afgesloten van gas en licht. Van een gezamenlijke aanpak is meer te verwachten dan wanneer iedereen maar op eigen houtje naar uitkomsten gaat zoeken. Het kan in dat verband dus uitermate nuttig zijn je te verenigen in bewonersgroepen, stookkosten komitees e.d.

5. Atoomstroom akties

In de bijgaande Energiekrant wordt daar nader op ingegaan.
Aktie Strohalm koördineert de atoomstroomakties, zowel de weigering als de giroblauw aktie. Zij geeft een landelijke nieuwsbrief uit 'Stop Kontrakt' genaamd, waarop je je kunt abonneren door minimaal ƒ 4,-- over te maken op giro 1551111 t.n.v. Aktie Atoomstroom. Geen kernenergie Nou te Utrecht. Bij Strohalm is alle verdere informatie te krijgen over de atoomstroomakties.
Aktie Strohalm
Oude Gracht 42, 3511 AR Utrecht.
tel. 030-314314

6. Prikakties

De afgelopen jaren zijn ook diverse prikakties gevoerd bijv. bij toeleveringsbedrijven voor kerncentrales en dat soort instellingen. Niet slecht dat soort akties. Het maakt in ieder geval duidelijk dat niet alle problemen rond kernenergie afgewenteld kunnen worden op de meest direkt betrokkenen. Velen zijn of maken zich meeverantwoordelijk voor wat er gebeurt. Je

hebt natuurlijk wel op z'n minst een sterke plaatselijke groep nodig - liefst meerdere - om dat soort aktiviteiten te ondernemen.

7. Een ander beleid

We gaan hier niet een samenvatting geven van het LEK-Eisenpakket, dat kan nog steeds afzonderlijk besteld worden.
Er zijn wel uit de losse hand enkele elementen te noemen die essentieel zijn voor zo'n ander beleid. Elementen, die dus ook steeds een rol zullen spelen bij akties voor een ander beleid. Zoals:
- kernenergie dient uitgebannen te worden.
- energieproduktie dient mens- en milieu-vriendelijker te worden.
- er worden vraagtekens geplaatst bij iedere vorm van zeer grootschalige stroomopwekking.
- er moet een halt toegeroepen worden aan een verspillende konsumptie- annex wegwerp-maatschappij.
- er dient meer aandacht te komen voor de ontwikkeling van duurzame energie-bronnen.
- de zeggenschap van de bevolking over het energiebeleid dient vergroot te worden.

Nou, niet helemaal willekeurig een handje vol. Maar zeker voor nadere precisering en uitbreiding vatbaar. Wat in ieder geval duidelijk wordt als je het rijtje bekijkt is dat er niet alleen aktie valt te voeren tegen, maar ook best vóór een aantal zaken.

En dat gebeurt dan ook. Zo hield de Vereniging MilieuDefensie in 1979 samen met een groot aantal plaatselijke groepen de aktie 'Zonne-energie, maak er werk van'. Maar zo zijn ook op een heleboel plaatsen in het land mensen bezig een energieplan te ontwikkelen voor de eigen plaatselijke situatie. Dat is bijvoorbeeld gebeurd in Utrecht, Nijmegen, Groningen, Vlaardingen en Dodewaard.
Op basis van zo'n plan kun je in ieder geval nieuwe diskussies aanzwengelen. Maar je kunt er ook een gemeentebestuur mee onder druk zetten. En je zult daar ook niet altijd voor dovemansoren praten. Er zijn zelfs gemeentebesturen die zelf initiatieven van de grond tillen.
Te denken valt aan: Gasselte, Enschede, Capelle a/d IJssel en Schiedam. ■

U weet wel waarom !

GEEN VREDE MET KERNENERGIE

Het komitee 'geen vrede met kernenergie' is bezig met de voorbereidingen van een grote landelijke aktie bij het Ultra Centrifuge projekt in Almelo.
De aktie wordt gehouden op eerste paasdag, zondag 3 april, onder het motto:'GEEN VREDE MET KERNENERGIE'. De organisatoren willen hier mee aangeven dat er een relatie bestaat tussen kernenergie en kernbewapening.
Het UC-projekt is het middelpunt van de aktie, omdat daar de relatie tussen kernenergie en kernbewapening het duidelijkst wordt.
De eisen van de aktie zijn:
Sluiting van de fabrieken van de UCN en Urenco en stopzetting van alle aktiviteiten op het gebied van kenenergie.

Het geheel begint op de eerste paasdag om twaalf uur 's middags met een grote manifestatie in het centrum van Almelo, met muziek-, theater- en kabaretgroepen afgewisseld door gesproken woord.
Verder is er een informatiemarkt. Om half-negen 's avonds vertrekt vanaf het manifestatieterrein een fakkeloptocht naar de UCN-fabriek.
De aktie wordt georganiseerd door het komitee 'Geen vrede met kernenergie', bestaande uit de werkgroep stop kernenergie, vredesgroepen en progressieve-partijen, samen met Aktie Strohalm, de Vereniging Milieudfensie en het LEK.

Voor de aktie is veel geld nodig. Giften zijn zeer welkom op giro 5253153 t.n.v. G.V.M.K. te Almelo.
Voor de bestelling van affiesjes en buttons: tel.05499/3497.
Voor informatie over bussen, Cora Houtman, tel 05490/25590.

DAG VAN DE TOEKOMST/diskussiedag van de milieubeweging

Op 19 februari organiseert de Vereniging Milieudefensie 'dag van de toekomst'.
Meer informatie is te verkrijgen bij de Vereniging Milieudefensie, Tweede Weteringplantsoen 9, 1017 ZD Amsterdam.
Tel 020/221366. Tevens is daar de syllabus voor die dag te bestellen.

HET ANDERE MATERIAAL

Ondanks de walgelijke berg papier die de stuurgroep geproduceerd heeft, zijn er maar weinig handvaten te vinden om een zinvolle diskussie mee te beginnen. Gelukkig is er nog wat meer. En iedereen weet dat ook. Al tien jaar wordt er door allerlei groepen materiaal vervaardigd waarin de energieproblematiek ter diskussie wordt gesteld. We gaan dat hier niet opsommen. We beperken ons tot enigszins bruikbaar materiaal, dat raakt aan de BMD.

LAAT JE NIET INPAKKEN

In de Riksreeks van de Ver. Milieudefensie verscheen het handzame werkje "laat je niet inpakken". Geen inhoudelijke verhalen deze keer over de ins- en outs van de energieproblematiek. Nee, gewoon een aantal praktische kanttekeningen bij de BMD.
Als je meedoet is de kans groot dat je je laat inpakken, later met de uitkomsten om de oren wordt geslagen. Doe je niet mee, dan laat je zeker weer een aantal kansen liggen. VMD kiest zelf niet in dat dilemma.

Er wordt voor een aantal zaken gewaarschuwd:
- Inspraakprocedures werden al eerder gebruikt om de bevolking zaken door de strot te duwen, waar men zelf niet voor kiest (akseptatieverhogend effekt kun je dat ook noemen).
- Parlement en Regering (of omgekeerd, hoe werkt dat ook alweer?) hebben uiteindelijk de doorslaggevende stem bij de beslissingen. Voorlopig klinken de geluiden uit het Haagse weinig bemoedigend.
- Met de BMD wordt de energiestrijd aan spelregels gebonden. Tot dusver bepaalde de AKB haar spelregels zelf. Er wordt afgevlakt tot overbrugbare meningsverschillen.
- Er worden kritische kanttekeningen geplaatst bij het zoveel accent leggen op vier scenario's.

Wat er ook gebeurt, we zijn er wel zelf bij.
De brochure roept op tegenover al die grauwsluiers van de BMD in de eerste plaatst te vertrouwen op eigen kracht.

Tenslotte worden drie "strategieën" tegenover de BMD wat nader uitgewerkt:
1. **Ageren tegen de BMD.** Eisen ten opzichte van het energiebeleid, kunnen niet uitsluitend via de BMD gehoord worden. Er is altijd de ruimte voor eigen akties.
2. **Zelf-organisatie.** Je kunt ook zoiets als je eigen BMD organiseren. Niet de bijeenkomsten van de stuurgroep afwachten, maar zelf bijvoorbeeld een bijeenkomst organiseren en daar met elkaar je eisen formuleren.
Participeren in de BMD. Je kunt ook gewoon meedoen en zoveel mogelijk van je eigen kennis, eisen en grieven inbrengen binnen de orde van de BMD. Er zijn dan ook nog mogelijkheden er goed op te letten wat er verder mee gebeurt.

De brochure kost ƒ 2,50 (inkl. porto). Te bestellen bij St. Milieuwinkel, Weteringschans 207, Amsterdam (giro 1995200).

Sprekend over de krant van de Stuurgroep, werd hierboven ook al even melding gemaakt van de krant van de WED. Je kunt hem op het postkantoor ophalen. Maar de WED heeft nog meer materiaal gemaakt. Meestal toegesneden op een doelgroep. Zodat je er ook nog wat mee kunt.
In de eerste plaats is daar natuurlijk het trainingsprojekt van de WED. Dat heeft immers bij elkaar zo'n 800 "voorlichters" opgeleverd; mensen die een beetje thuis zijn in het beschikbare materiaal en een boel informatie aan kunnen dragen. Die mensen kunnen natuurlijk ingeschakeld worden. Tot zover het levende materiaal. Maar er is meer:

Drie tentoonstellingen

Informatie over huren of kopen bij de WED

Energie, ekologie en maatschappij. Gemaakt door de Stichting voor Milieu-edukatie (SME). Een uitgebreide tentoonstelling, kompleet met maquettes e.d. Staat onder begeleiding van SME, Utrecht.

Energie Anders. 32 wandplaten op A1formaat. Er is dus flink wat ruimte nodig om dat op te stellen. Begeleiding door Energie Anders, Hoek van Holland.

Affiche tentoonstelling. Samenstelling; Energie Anders. Een overzicht van de energieproblematiek samengebracht op 8 affiches A1formaat. Met een uitvoerige begeleidende brochuure.

Spel

Energie-diskussiespel. Samenstelling; SME, Utrecht. In het spel aandacht voor drie verschillende scenario's. Prijs ƒ 25,35 (inkl. verzendkosten).

Energiespelen (een overzicht). Uitgave SME en WED. Geeft een overzicht van beschikbaar spelmateriaal op energiegebied.

Brochures

De groene ekonomie. Populaire beschrijving van het Potma-scenario. Produktie: Centrum voor Energiebesparing. 80 pag. prijs ƒ 5,-

Mondjesmaat. Over energie en voedsel. 50 pag. prijs ƒ 5,-

Dikke Karel en de aarde. Over de samenhang tussen energie, planten, dieren, de mens, de aardkost en de atmosfeer. Vooral toegeschreven op jongeren. Bruikbaar op scholen. Prijs ƒ 4,-

Minder energie en toch leuk. Over woningisolatie, vervoer, boodschappen doen en afval. Laat zien dat besparen niet altijd gepaard gaat met kommer en kwel. 40 pag. prijs ƒ 5,-

A is atoom...Z is zon. Verklarend woordenboek over alle mogelijke termen en begrippen, die met energie samenhangen. 128 pag. prijs ƒ 6,-

Alle prijzen zijn inklusief porto. De vijf brochures zijn ook in één keer te bestellen door ƒ 18,- over te maken op gironr. 5291910, tnv. WED, Damrak 28-30, 1012 LJ Amsterdam. Op datzelfde adres is ook alle andere informatie te verkrijgen over het WED-projekt. Tel. 020-270328/271368.